

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 14 sierpnia 2023 r.

Poz. 9263

UCHWAŁA NR LI/342/2023 RADY GMINY W GÓRZNIE

z dnia 28 lipca 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 oraz art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.), oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Górzno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Gminy Górzno

Krzysztof Skwarek

Załącznik do Uchwały Rady Gminy w Górznie
Nr LI/342/2023
z dnia 28.07.2023

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GÓRZNO NA LATA 2023 - 2026

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy w Górznie
ul. Jana Pawła II 10
08-404 Górzno

Górzno, 2023 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
EFS – Europejski Fundusz Społeczny,
GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,
GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
Dz. U. – Dziennik Ustaw,
KEZA – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KPZK – Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju,
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
OSP – Ochotnicza Straż Pożarna,
MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,
MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),
UG – Urząd Gminy,
WEZ – wojewódzka ewidencja zabytków,
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP.....	4
1.1. Podstawowe zagadnienia	5
1.2. Metodologia opracowania	8
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	8
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	9
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	27
5.2.1. Położenie gminy	27
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	30
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	32
5.2.4. Zarys historii gminy	32
5.2.5. Krajobraz kulturowy	39
5.2.6. Zabytki nieruchome	43
5.2.7. Zabytki ruchome	44
5.2.8. Zabytki archeologiczne	45
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	52
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	52
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	56
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	60
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	68
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	72
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	74
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	75
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	75
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	75
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	80
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.	86
XII. BIBLIOGRAFIA	87
XIII. SPISY	88
13.1. Spis tabel	88
13.2. Spis rycin	88
13.3. Spis wykresów	89
13.4. Spis fotografii	89
XIV ANEKSY	90

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to pierwsza edycja gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Górzno.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Górzno, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do osadnictwa, układów przestrzennych oraz ekspozycji krajobrazu, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególny analizie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczenia kulturowego oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Prezentowano również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych. Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące zabytki.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrz budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zieleń i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie precyzuje co ile lat należy aktualizować gminną ewidencję zabytków. Nie da się dokładnie określić w jakim czasie zabytki będące w GEZ mogły ulec zniszczeniu, przekształceniu, a z drugiej strony czy nie warto powołać dodatkowego obiektu. Karty GEZ dla Gminy Górzno opracowano w 2012 r. dlatego też ewidencję gminną należy zaktualizować ze względu na mijający okres 11 lat.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Górzno będącymi w zasobach WUOZ w Warszawie, Delegatura w Siedlcach oraz w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano również dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu. Przeprowadzono także wizję terenową najcenniejszych zabytków gminy wpisanych do rejestru zabytków wykonując dokumentację fotograficzną.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Gminy Górzno.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026 zostanie przekazany do WUOZ, Delegatura w Siedlcach celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Gminy w Górznie oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. W dalszym etapie rozpowszechniony będzie wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

II. PODSTAWA PRAWNA OPACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.”

W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Górzno na lata 2023-2026 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 roku poz. 840 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 roku poz. 40 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 977).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 roku, poz. 682 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2556 ze zm.).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 roku, poz. 916 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 roku, poz. 344).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 roku, poz. 194).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 roku, poz. 571).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 roku, poz. 485 ze zm.).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 roku, poz. 887).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 30 ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2053).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata **2023-2026**.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Okres obowiązywania krajowego programu opieki nad zabytkami zakończony został wraz z końcem 2022 r.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022

Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022. Program 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także wskazuje środki służące do realizacji wyznaczonych celów. W dokumencie opisano ewaluację Programu 2014-2017, przedstawiono założenia Programu 2019-2022, opracowano plan finansowy Programu 2019-2021 oraz wskazano na zarządzanie, harmonogram i ewaluację Programu 2019-2021. Sformułowano cel główny: „*Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania. Te, realizowane będą przez odpowiednie zadania. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Do każdego celu podano po 2 kierunki działań:

- 1.1 Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
- 1.2 Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
- 2.1 Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
- 2.2 Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.
- 3.1 Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
- 3.2 Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Realizacja Programu 2019–2022 będzie prowadzona w ramach środków finansowych pochodzących z budżetu państwa. Na lata 2019-2022 przewidziano finansowanie w kwocie 25 617 089,00 zł, w tym 8 363 300,00 zł w 2021 r. oraz 7 703 175,00 zł w 2022 r.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030

Uchwałą nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. przyjęto Długookresową Strategię Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności. Strategia określa główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Dokument składa się z 7 rozdziałów: Charakterystyka modelu rozwoju Polski do 2030 r., Cel główny i obszary strategiczne, Warunki realizacji Strategii – ramy makroekonomiczne i harmonogram, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze równoważenia potencjałów rozwojowych regionów, Cele strategiczne i kierunki interwencji w obszarze efektywności i sprawności państwa, Monitorowanie realizacji Strategii. Sformułowano następujący cel główny: „*Poprawa jakości życia Polaków mierzona*

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem wzrostu PKB w Polsce”. Wyodrębniono 3 obszary strategiczne, które zostały podzielone na osiem części (zgodnych ze strategicznymi celami rozwojowymi). Są to:

W obszarze konkurencyjności i innowacyjności gospodarki:

- 1) Innowacyjność gospodarki i kreatywność indywidualna;
- 2) Polska Cyfrowa;
- 3) Kapitał ludzki;
- 4) Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko.

W obszarze równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski:

- 1) Rozwój regionalny;
- 2) Transport.

W obszarze efektywności i sprawności państwa:

- 1) Kapitał społeczny;
- 2) Sprawne państwo.

W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w Strategii wskazano na wspieranie procesów digitalizacji i upowszechniania zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. przyjęto Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Dokument składa się z 8 rozdziałów: Zagospodarowanie Przestrzenne Kraju, Uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, Wizja przestrzennego zagospodarowania Polski 2030, Zasady i cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, Typologia obszarów funkcjonalnych, System realizacji Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Stan przestrzennego zagospodarowania kraju 2011 – mapy diagnostyczne. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny. Przedstawiono cel strategiczny: „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych –konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.” Ponadto wyodrębniono następujące cele:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

W ramach kierunku działania 1.1. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych największych polskich miast wskazano na potrzebę rewitalizacji historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe. Z kolei w kierunku 2.2.4. Wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej nawiązano do ochrony i rewitalizacji zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych. W kierunku działania 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej podano, że uspołecznienie procesów planistycznych będzie wspomagać integrację zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi, z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylweta miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Procedury te będą obejmowały także programy rewitalizacji obszarów przemysłowych i kryzysowych. Działania będą dotyczyć także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie, takich jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerwy archeologiczne. Wyszczególniono także kierunek działania 6.4.2. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych – „W celu stworzenia systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych, konieczne jest wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności regionów.” W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego w KPZK 2030 wskazano również, że w perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki. Ponadto na mapie diagnostycznej 18 przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie zabytków w kraju. Najbardziej powszechną formą ochrony zabytków jest Rejestr zabytków, który jest stale uaktualniany przez służby konserwatorskie. Największa liczba zabytków nieruchomych znajduje się w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku i Łodzi, natomiast największe nasycenie gmin zabytkami nieruchomymi umieszczonymi w rejestrach dotyczy województwa opolskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego oraz na obszarze między Warszawą i Łodzią.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa mazowieckiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Górzno.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Uchwałą nr 1721/267/21 z dnia 26 października 2021 r. Zarząd Województwa Mazowieckiego przyjął Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025. Dokument składa się z 3 głównych rozdziałów:

1. Wprowadzenie.
2. Część planistyczna.
3. Część zarządcza.

W części pierwszej przedstawiono podstawę prawną, spójność z dokumentami strategicznymi oraz zadania samorządu województwa wynikające z przepisów prawa. W części drugiej opracowano misję i wizję. Misja opieki nad zabytkami województwa to: „*Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami*”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”. Wizja stanu opieki nad zabytkami 2025 jest obszerna i brzmi następująco: „*Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.*”

W rozdziale drugim wyznaczono obszary strategiczne programu na podstawie zidentyfikowanych problemów:

1. Niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa.
2. Potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
3. Potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami.

Obszary strategiczne odpowiadające na kluczowe problemy:

1. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.
2. Optymalizacja systemu dostępu do środków.
3. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Dla każdego obszaru strategicznego zidentyfikowano następujące cele:

- 1.1 Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
- 1.2 Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- 2.1 Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
- 2.2 Dbłość o zabytki własne województwa.
- 3.1 Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
- 3.2 Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków

W rozdziale trzecim opisano proces wdrażania programu, w tym strukturę zarządzania programem, procesy zarządcze oraz monitoring realizacji programu.

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+

Uchwałą nr 72/22 z dnia 24 maja 2022 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego przyjął Strategię rozwoju województwa mazowieckiego 2030+. Program jest kolejną edycją podstawowego dokumentu strategicznego regionu, określającego długofalową wizję rozwoju województwa, jak też średniookresowe kierunki działań. Składa się z kilku rozdziałów, w tym m.in.: diagnoza-wnioski, wyzwania. Jeden z podrozdziałów w ramach ww. rozdziału dotyczy kultury i dziedzictwa kulturowego. W nim wskazano cenne informacje, takie jak:

- województwo mazowieckie wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony, co świadczy o bogactwie dziedzictwa kulturowego. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) plasuje województwo na drugim miejscu w Polsce;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

- miejscem koncentracji obiektów zabytkowych jest Warszawa, w której mieści się aż 29,4% zabytków nieruchomych województwa;
- najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie są obiekty sakralne;
- województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4);
- województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych;
- dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków;
- postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych.

W dokumencie podano wizję: „*Mazowsze z Warszawą, Warszawa ku Europie*” oraz cel główny: „*Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważoną przestrzenną rozwój województwa służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska*”. Jednym z obszarów celów rozwojowych jest kultura i dziedzictwo – Mazowsze bogate kulturowo. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia. W ww. obszarze wskazano następujące kierunki działań:

- ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego;
- wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa;
- upowszechnianie kultury i twórczości;
- kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Gmina Górzno, podobnie jak i pozostałe gminy z powiatu garwolińskiego nie znalazła się w żadnym z dziewięciu wyznaczonych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych, będących obszarami strategicznej interwencji.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Uchwałą nr 22/18 z dnia 19 grudnia 2018 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego po raz ostatni przyjął zmianę planu. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego składa się z części głównej – tekst oraz 6 załączników, w tym załącznik pn. „Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego”, w którym to nie wskazano zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu Gminy Górzno. Dokument składa się z 7. rozdziałów. W podrozdziale 2.11. opisano ochronę dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Wskazano, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Należą do nich Historyczne Centrum Warszawy – obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz pomniki historii (5). Podano również, że liczba zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków wynosi ponad 28 tys. pozycji. W podrozdziale 6.8. wskazano działania dotyczące opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr ochrony współczesnej, w tym m.in.:

- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez: ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych; kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca, kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą nr C(2022) 8693 przyjęła 2 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 (wersja 1.2). W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie dla bardziej konkurencyjnego i inteligentnego Mazowsza.
2. Fundusze Europejskie na zielony rozwój Mazowsza.
3. Fundusze Europejskie na rozwój mobilności miejskiej na Mazowszu.
4. Fundusze Europejskie dla lepiej połączzonego i dostępnego Mazowsza.
5. Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu.
6. Fundusze Europejskie dla aktywnego zawodowo Mazowsza.
7. Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu.
8. Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu.
9. Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.

10. Pomoc techniczna (EFRR).

11. Pomoc techniczna (EFS+).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym CP5 realizowany za pomocą procesu rewitalizacji oraz konserwacji i rewaloryzacji zabytków nieruchomych, a także ich udostępnianie na cele publiczne.

Ponadto dla każdego priorytetu wskazano cele szczegółowe. Dla priorytetu IV wskazano 4. cele szczegółowe, w tym cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

W jego strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

W ramach typu projektu: Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne za priorytetowe uznano działania na rzecz obszarów o wysokich walorach historycznych, kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej. Szczególnie preferowane będą te obszary, które jednocześnie zostały wykazane jako zmarginalizowane w dokumentach strategicznych na poziomie regionalnym. Wsparciem zostaną objęte projekty zorientowane na poprawę oferty regionalnej i podregionalnej – tzn. turystycznej i kulturalnej, bazującej na walorach Mazowsza lub regionów etnograficznych, kulturowych, historycznych i przyrodniczych położonych w jego granicach i przynależne do istniejących szlaków turystycznych. Nacisk zostanie położony na wprowadzanie innowacji i cyfryzacji w ramach przemysłu turystycznego i jego produktów, np. w zakresie zarządzania, systemu organizacji usług, kreowania nowych, innowacyjnych produktów czy wykorzystywania efektów współpracy i synergii do realizacji usług turystycznych, co pozwoli na wzrost dochodów i tym samym przyczyni się do odbudowy lokalnych gospodarek. Planowane działania inwestycyjne w zakresie rozwoju oferty turystycznej i rekreacyjnej, powinny być realizowane z zachowaniem zasad zrównoważonej turystyki, ze szczególnym poszanowaniem cennych przyrodniczo obszarów. Przy realizacji inwestycji należy stosować urządzenia minimalizujące presję ze strony turystów i właściwie wyposażać miejsca zagospodarowanego odpoczynku. Dla priorytetu IX - Mazowsze bliższe obywatelom wyznaczono cele szczegółowe:

- 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich;
- 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

W ich strukturach planuje się następujące typy przedsięwzięć:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

W ramach typu projektu: Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego za priorytetowe uznano wspieranie mających istotne znaczenie dla lokalnej społeczności obiektów zabytkowych, które funkcjonując w odnowionej formie będą stanowiły ważny element aktywizacji środowiska, zmiany społecznej lub ożywienia miejscowej gospodarki. Z uwagi na ogromne znaczenie dziedzictwa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

kulturowego w obszarach rewitalizacji, niezwykle ważne jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne i społeczne. Szczególne wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone (z uwagi na zły stan techniczny) oraz zabytki najcenniejsze – posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową objęte jedną z form ochrony prawnej, przewidzianych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które kreują ducha miejsca w obszarach dotkniętych kryzysem. Ponadto nacisk kładziony będzie na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki oraz pozwalające na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne, w których będzie prowadzona działalność sprzyjająca integracji społecznej. Kluczowym efektem działań powinno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych w przestrzeni publicznej sprzyjające utrzymywaniu spójności lokalnej społeczności i integrujące mieszkańców.

W ramach typu projektu: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych za priorytetowe uznano kompleksowe projekty (w tym na terenach miast w ramach celu szczegółowego 5(i) pozwalające na wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany. Interwencja ta powinna pozwolić na pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy poprzez wsparcie przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej, a także poprawę jakości przestrzeni, w której funkcjonują.

Strategia Rozwoju Powiatu Garwolińskiego na lata 2015 - 2030

Uchwałą nr XIII/65/2015 z dnia 30 grudnia 2015 r. Rada Powiatu Garwolińskiego przyjęła Strategię Rozwoju Powiatu Garwolińskiego na lata 2015 - 2030. W dokumencie opracowano misję rozwoju będącą nadrzędnym elementem hierarchicznym określającą główny kierunek rozwoju, która brzmi: „*poprawa warunków życia mieszkańców powiatu garwolińskiego*”. Ponadto wyznaczono następujące strategiczne cele rozwoju:

1. Rozwój lokalnego rynku pracy poprzez wzrost zatrudnienia i wspieranie rozwoju gospodarczego.
2. Wspieranie rozwoju obszarów wiejskich oraz działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego.
3. Wzrost jakości świadczonych usług publicznych.

Cele strategiczne podzielone zostały na cele operacyjne i dalej na zadania realizacyjne. W kontekście dziedzictwa kulturowego wypracowano cel operacyjny 2.4: Wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajoznawczych powiatu poprzez promocję i rozwój infrastruktury, które podzielone zostały m.in. na następujące zadania realizacyjne:

2.4.A Tworzenie szlaków turystycznych i budowa ścieżek rowerowych na bazie atrakcyjnych miejsc krajobrazowych i historycznych powiatu, które podzielone zostało na:

- wspieranie tworzenia ścieżek edukacyjnych i ich wykorzystanie dla celów turystycznych;
- wykorzystanie istniejących zespołów dworsko-pałacowych wraz z zabytkowymi parkami pełnymi pomników przyrody.

2.4.B Stworzenie systemu informacji o ofercie turystycznej, imprezach rekreacyjnych i kulturowych, szlakach turystycznych oraz gospodarstwach agroturystycznych. które podzielone zostało na:

- wydanie folderu promującego walory przyrodniczo-kulturowe powiatu;
- współpraca samorządów z instytucjami turystycznymi i ośrodkami kultury w zakresie budowania bazy danych.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego składa się z 2. głównych części:

- uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego;
- kierunki zagospodarowania przestrzennego.

W części „uwarunkowania” opisano uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wymieniono zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków, zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków, zabytki archeologiczne. Na mapce przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie wszystkich zabytków. Ponadto wskazano, że ciekawym obiektem są relikty murowanego kościoła z XV w. zlokalizowane w rejonie cmentarza przy ul. Mazowieckiej w Górznie, obiekt ten nie jest ujęty w GEZ, czy rejestrze zabytków. Na obszarze gminy Górznie nie występują obiekty uznawane za dobra kultury współczesnej. Ponadto wymieniono miejsca pamięci narodowej z terenu gminy.

W części kierunki, wskazano że działania prowadzone w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego powinny zmierzać do:

- zachowania istniejącej zabudowy o wartościach zabytkowych i kompozycyjnych;
- konserwacji, rewaloryzacji i porządkowania zabytkowych parków i cmentarzy, oraz innych terenów publicznych;
- zachowania i ochrony stanowisk archeologicznych;
- zachowania i konserwacji historycznych układów przestrzennych oraz dążenia do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenia historyczne i rekonstrukcji obiektów zniszczonych;
- dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej;
- usunięcia lub przebudowy obiektów dysharmonijnych;
- dostosowania współczesnej funkcji do wartości obiektów zabytkowych.

Studium ustala następujące zasady ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego:

- ochrona z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w odniesieniu do zespołów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, przy czym wykaz obiektów objętych rejestrem jest zestawieniem otwartym, który można uzupełniać o nowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

- elementy wskazane do objęcia ochroną prawną, jeżeli wynika to z działań bądź decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ochrona obiektów ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także obiektów objętych ochroną w planach miejscowych, przy czym wykaz tych obiektów jest zestawieniem otwartym, który można uzupełniać o nowe elementy wskazane do objęcia ochroną;
 - zasada harmonijnego wkomponowania nowej zabudowy i nowego zagospodarowania terenu w istniejący krajobraz kulturowy;
 - wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z zabytkowym sąsiedztwem;
 - zasada maksymalnej ochrony zachowanych obiektów o wartości historyczno-kulturowej;
 - zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
 - wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - rewaloryzacja historycznych elementów zabytkowych w oparciu o szczegółowe wytyczne konserwatorskie;
 - zachowanie i ochrona przydrożnych kapliczek i figurek;
 - zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu;
 - dążenie do upowszechniania, szczególnie wśród społeczności lokalnej, wiedzy w zakresie rozpoznawania walorów obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno - w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno

MPZP zmieniony został przez Radę Gminy Górzno uchwałą nr XII/62/2003 z dnia 29 grudnia 2003 r. i obejmuje powierzchnię całej gminy. W MPZP przedstawiono zapisy odnoszące się do ustaleń konserwatorskich w zakresie dóbr kultury (obowiązujące na dzień podjęcia uchwały):

Ochronie konserwatorskiej podlegają wszystkie obiekty znajdujące się w rejestrze i ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wyszczególnione w ust. 8. Dla ochrony zabytkowych zespołów i niektórych pojedynczych obiektów plan ustala następujące strefy ochronne: „A”, „B” i „K”, których przebieg ustalono na załączniku nr 1 do uchwały w skali 1:10000. Wszelkie działania planistyczne, projektowe i inwestycyjne w tych strefach wymagają stosownych opinii, uzgodnień lub zezwoleń określonych w przepisach szczególnych.

1. Strefa „A” jest strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej dla której ustala się:

- 1) nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania terenu, utrzymania sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych,
- 2) nakaz ochrony układu urbanistycznego oraz poszczególnych obiektów zabytkowych,
- 3) nakaz poprzedzania niezbędnych remontów obiektów badaniami konserwatorskimi oraz przeprowadzenia ich w oparciu o uzgodnioną i zatwierdzoną dokumentację konserwatorską,
- 4) zakaz wznoszenia nowych obiektów kubaturowych bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Strefa „A” obejmuje:

- 1) wieś Górzno – teren zespołu sakralnego parafii p.w. Św. Jana Chrzciciela - pozostałości XV-wiecznego kościoła,
- 2) wieś Górzno Kolonia – teren zespołu dworskiego.

3. Strefa „B” jest strefą ochrony zachowanych elementów zabytkowych dla której ustala się:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

- 1) nakaz zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania poprzez utrzymanie sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych,
 - 2) nakaz ochrony zachowanej zabudowy zabytkowej,
 - 3) nakaz utrzymania charakteru zabudowy, szczególnie przy projektowaniu i realizacji zabudowy uzupełniającej.
- 4 Strefa „B” obejmuje:
- 1) wieś Górzno - tereny bezpośrednio przylegające do zespołu sakralnego parafii p.w. Św. Jana Chrzciciela,
 - 2) wieś Górzno Kolonia – tereny sąsiadujące z zespołem dworskim.
5. Strefa „K” – strefa ochrony krajobrazu – jest wprowadzona jako uzupełnienie i dopełnienie stref ochrony konserwatorskiej „A” i „B”. W strefie tej ustala się:
- 1) nakaz uporządkowania przestrzennego.
6. Strefa „K” obejmuje:
- 1) wieś Górzno Kolonia – tereny sąsiadujące z zespołem dworskim.
7. Plan nakłada ponadto następujące ustalenia dla obszarów i obiektów objętych ochroną konserwatorską.
- 1) na terenach wpisanych do rejestru zabytków nakłada się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych wycinek i pielęgnacji drzewostanu,
 - 2) na terenie stref ochrony konserwatorskiej wymienionych w planie zakazuje się lokalizacji masztów telefonii komórkowej i reklam wielkoformatowych.
8. Wykaz obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze i ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:
- 1) Górzno:
 - a) kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela,
 - b) pozostałości XV-wiecznego kościoła, na działce Nr 10, wpisane do rejestru zabytków pod Nr 388 decyzją z dn. 19-08-1986 r.,
 - c) cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, o pow. 0,4 ha, założony w I poł. XIX w.,
 - d) dom drewniany Nr 113, z 1928 r.,
 - e) dom drewniany Nr 121 (wł. parafii rzym.-kat.), drewniany z pocz. XX w.,
 - f) dom drewniany Nr 129, k. XIX w.
 - 2) Górzno Kolonia:
 - a) zespół dworski: oficyna murowana, spichlerz drewniany, pozostałości parku wraz z aleją,
 - 3) Chęciny:
 - a) dom drewniany Nr 41, (dawny dworek) k. XIX w.,
 - b) dom drewniany Nr 6, k. XIX w.,
 - c) dom drewniany Nr 17, 1905 r.,
 - d) wiatrak koźlak, drewniany, k. XIX w.
 - 4) Goździk:
 - a) zespół dworski: dwór drewniany z pocz. XX w., oraz pozostałości parku krajobrazowego,
 - b) dom drewniany Nr 26, k. XIX w.,
 - c) dom drewniany Nr 36, II ćw. XX w.,
 - d) dom drewniany Nr 39, z 1932 r.,
 - e) dom drewniany Nr 94, I. 20-e XX w.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

5) Józefów:

- a) dom drewniany Nr 24, z 1922 r.,
- b) dom drewniany Nr 30, z 1898 r.

6) Kobyla Wola:

- a) dom drewniany Nr 12, z 1916 r.,
- b) dom drewniany Nr 21, z 1914 r.,
- c) dom drewniany Nr 28, z 1919 r.,
- d) dom drewniany Nr 51, lata 20-e XX w.

7) Łąki:

- a) dom drewniany Nr 59, z pocz. XX w.,
- b) dom drewniany Nr 60, z 1919 r.

8) Piaski:

- a) dom drewniany Nr 13, z 1927 r.

9) Unin:

- a) zagroda Nr 28: dom drewniany, stodoła drewniana, z pocz. XX w.,
- b) dom drewniany Nr 26,
- c) dom drewniany Nr 56, XIX/XX w.,
- d) dom drewniany Nr 116, k. XIX w.,
- e) dom drewniany Nr 117, z 1880 r.,
- f) dom drewniany Nr 130, lata 20-e XX w.

Dla ochrony zabytków archeologicznych plan ustala następujące granice stref ochronnych:

- 1) strefa „W” – nadzoru konserwatorskiego,
- 2) strefa „OW” – obserwacji elementów archeologicznych.

Przebieg stref ustalono na załączniku nr 1 do uchwały w skali 1:10 000.

Plan nakłada dla stanowisk archeologicznych i konserwatorskich stref archeologicznych obowiązek ich ochrony. Wszelkie działania planistyczne, projektowe i inwestycyjne związane z robotami ziemnymi naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy ornej (tj. głębiej niż 30 cm) w granicach wyznaczonych stref, wymagają stosownych opinii, uzgodnień lub zezwoleń określonych w przepisach szczególnych.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego - w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno we wsiach Kobyla Wola i Gąsów tereny powierzchniowej eksploatacji kruszywa

MPZP zmieniony został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XIII/90/07 z dnia 16 listopada 2007 r. W zapisach MPZP nie odniesiono się do dziedzictwa kulturowego gminy i jej zabytków.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego - zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno we wsi Unin teren oczyszczalni ścieków

MPZP zmieniony został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XIII/91/07 z dnia 16 listopada 2007 r. Ustalono następujące wymogi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1) obejmuje się ochroną konserwatorską stanowiska archeologiczne w granicach strefy obserwacji archeologicznych oznaczonej na rysunku planu,
- 2) w granicach strefy obserwacji archeologicznych wszelkie prace inwestycyjne naruszające powierzchnię ziemi na głębokość poniżej 30 cm należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego - w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno we wsiach Reducin i Łąki

MPZP zmieniony został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XXXIII/178/2013 z dnia 2 sierpnia 2013 r. W zapisach MPZP nie odniesiono się do dziedzictwa kulturowego gminy i jej zabytków.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego – w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno

MPZP zmieniony został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XIV/84/2015 z dnia 29 grudnia 2015 r.

Objęto ochroną konserwatorską teren określony na rysunku planu (zał. nr 5, obręb Górzno Kolonia) jako strefa ochrony wartości krajobrazu i ekspozycji wartości przyrodniczo-krajobrazowych – strefa „K”.

W granicach strefy „K” zaleca się:

- ochronę i zachowanie istniejącego wartościowego drzewostanu,
- uporządkowanie przestrzennego i utrzymanie istniejącego sposobu użytkowania,
- nie wprowadzanie zwartych nasadzeń wysoką roślinnością,
- nie lokalizowanie obiektów kubaturowych,
- zakaz umieszczania reklam i banerów wielkoformatowych wolnostojących,
- zakaz montowania urządzeń technicznych, takich jak maszty telekomunikacyjne i transformatory.

Objęto ochroną konserwatorską stanowiska archeologiczne w granicach strefy „OW” określonej na rysunku planu na zał. nr 2, 8, 11 i 18.

Wszelkie prace inwestycyjne w granicach terenów o których mowa powyżej naruszające powierzchnię ziemi na głębokości poniżej 30 cm, należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi.

Na pozostałych terenach objętym planem, w przypadku odkrycia podczas prac budowlanych lub robót ziemnych przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że są one zabytkami, inwestor i wykonawca są zobowiązani wstrzymać wszelkie prace budowlane i zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego - w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XXII/127/2016 z dnia 22 lipca 2016 r. Objęto ochroną konserwatorską stanowiska archeologiczne w granicach strefy „OW” określonej na rysunku planu na zał. nr 6.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego - w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Górzno dla części wsi Górzno obręb Górzno Kolonia

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XLI/267/2018 z dnia 27 lipca 2018 r. W zapisach MPZP nie odniesiono się do dziedzictwa kulturowego gminy i jej zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego - w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu cmentarza przy ul. Mazowieckiej w obrębie geodezyjnym Górzno w Gminie Górzno

MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XVI/99/2020 z dnia 28 lutego 2020 r.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustala się:

- 1) ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 65-73/20/25, nr ew. AZP 65-73/14/19, nr ew. AZP 65-73/21/26) w formie stref ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu;
- 2) w obrębie stref, o których mowa w pkt 1, prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) ochronę układu przestrzennego miejscowości Górzno wpisanego do gminnej ewidencji zabytków;
- 4) zasady ochrony wymienionego w pkt 3 układu przestrzennego:
 - a) zachowanie historycznie ukształtowanego układu urbanistycznego – rozplanowania wsi o charakterze wielodrożnicowym, w tym przebiegu dróg, kompozycji wewnątrz urbanistycznych oraz poszczególnych elementów tego układu obejmujących historyczną zabudowę,
 - b) zachowanie niwowego układu gruntów rolnych,
 - c) uzupełnienie historycznego układu urbanistycznego nową zabudową wprowadzoną zgodnie z ustaleniami planu;
- 5) ochronę cmentarza parafialnego „Starego” wpisanego do gminnej ewidencji zabytków;
- 6) zasady ochrony wymienionego w pkt 5 cmentarza parafialnego:
 - a) zachowanie historycznego układu alei i kwater cmentarnych,
 - b) wyeksponowanie 2 historycznych krzyży misyjnych zlokalizowanych na terenie cmentarza,
 - c) zakaz lokalizacji obiektów i zieleni mogących przesłaniać krzyże, o których mowa w lit. b,
 - d) w przypadku remontu lub wymiany ogrodzenia cmentarza nakaz stosowania materiałów nawiązujących do historycznego charakteru cmentarza: stali, żelaza, kamienia, cegły;
- 7) strefę „B” ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu;
- 8) w obrębie strefy, o której mowa w pkt 7:
 - a) nakaz ochrony zachowanej zabudowy zabytkowej,
 - b) nakaz utrzymania charakteru istniejącej zabudowy,
 - c) nakaz uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w przypadku wszystkich wydawanych decyzji lokalizacyjnych oraz opracowań projektowych;
- 9) ochronę obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:
 - a) kapliczki przydrożnej z 1 poł. XX w.,
 - b) mogiły żołnierzy polskich poległych w 1939 r. zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym „Starym”,
 - c) mogiły Pawła Szweda poległego w Afganistanie w 2008 r. zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym „Starym”;
- 10) obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków wymienione w pkt 9 lit. b i c są dobrami kultury współczesnej;
- 11) zasady ochrony kapliczki wymienionej w pkt 9 lit. a:
 - a) zakaz zmiany formy kapliczki, w tym figury i cokołu,
 - b) zakaz zmiany usytuowania obiektu,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

- c) wyeksponowanie obiektu w otaczającej go przestrzeni,
- d) zakaz lokalizacji w sąsiedztwie obiektu obiektów i zieleni przystaniających go;
- 12) zasady ochrony mogił żołnierskich wymienionych w pkt 9 lit. b i c:
 - a) zakaz zmiany usytuowania obiektu,
 - b) zakaz lokalizacji w sąsiedztwie obiektów i zieleni przystaniających mogiły;
- 13) ochronę relikwii murowanego kościoła z XV w. w formie strefy ochronnej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu;
- 14) w obrębie strefy, o której mowa w pkt 13:
 - a) dopuszczenie wyeksponowania fundamentów, stanowiących relikty murowanego kościoła z XV w., z otaczającej ich przestrzeni,
 - b) zakaz działań i prac mogących spowodować uszkodzenie obiektu, o którym mowa w pkt 13,
 - c) zakaz lokalizacji obiektów przystaniających obiekt, o którym mowa w pkt 13,
 - d) prace remontowe i rewitalizacyjne oraz inne ingerencje w obiekt, o którym mowa w pkt 13, wymagają uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 15) odnośnie układu przestrzennego miejscowości Górzno, cmentarza parafialnego „Starego” oraz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków prowadzenie wszelkich działań zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego - w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego 9 terenów w obrębie geodezyjnym Reducin w gminie Górzno
MPZP przyjęty został przez Radę Gminy w Górznie uchwałą nr XXV/179/2021 z dnia 30 kwietnia 2021 r. W zapisach MPZP nie odniesiono się do dziedzictwa kulturowego gminy i jej zabytków.

Strategia rozwoju Gminy Górzno na lata 2019-2028

Uchwałą nr XLIV/307/2023 z dnia 27 stycznia 2013 r. Rada Gminy w Górznie przyjęła Strategię rozwoju Gminy Górzno na lata 2023-2030. Dokument składa się z 11. rozdziałów, gdzie w rozdziale 1 przedstawiono diagnozę gminy, w tym podrozdział 1.13 Dziedzictwo kulturowe. W nim wskazano na najważniejsze obiekty, które objęte zostały wpisem do rejestru zabytków:

- kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela, 1787, 1919-1920, nr rej.: 437 z 22.03.1962,
- zespół dworski, XVII-XIX, nr rej.: A-310 z dn. 29.12.1983: dwór, murowano-drewniany, nr rej.: 438/62 z 22.03.1962, oficyna, nr rej.: A-438 z dn. 12.10.1984, spichlerz, drewniany, nr rej.: 94/20/57 z 28.09.1957, park z aleją dojazdową, nr rej.: 438/62 z 22.03.1962 oraz A-438 z dn. 2.10.1994.

Opracowana została analiza SWOT w podziale na poszczególne sfery. W obszarze ochrona środowiska i zagospodarowania przestrzenne, w szansach wskazano na „poprawę stanu zasobów lokalnych dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego”. W rozdziale 5. podana została wizja: „Górzno jako gmina o szerokim pakiecie usług publicznych i rozbudowanej infrastrukturze przyjaznej środowisku, warunkujących wysoką jakość życia mieszkańców” oraz misja: „Stworzenie warunków dla ogólnego rozwoju i wysokiego standardu bytowego mieszkańców gminy Górzno z poszanowaniem zasobów przyrodniczo-kulturowych gminy”.

W podrozdziale 7.2 Strefy funkcjonalne w gminie odniesiono się do ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych gminy:

- ochrona zabytków oraz miejsc o wysokim znaczeniu kulturowym;

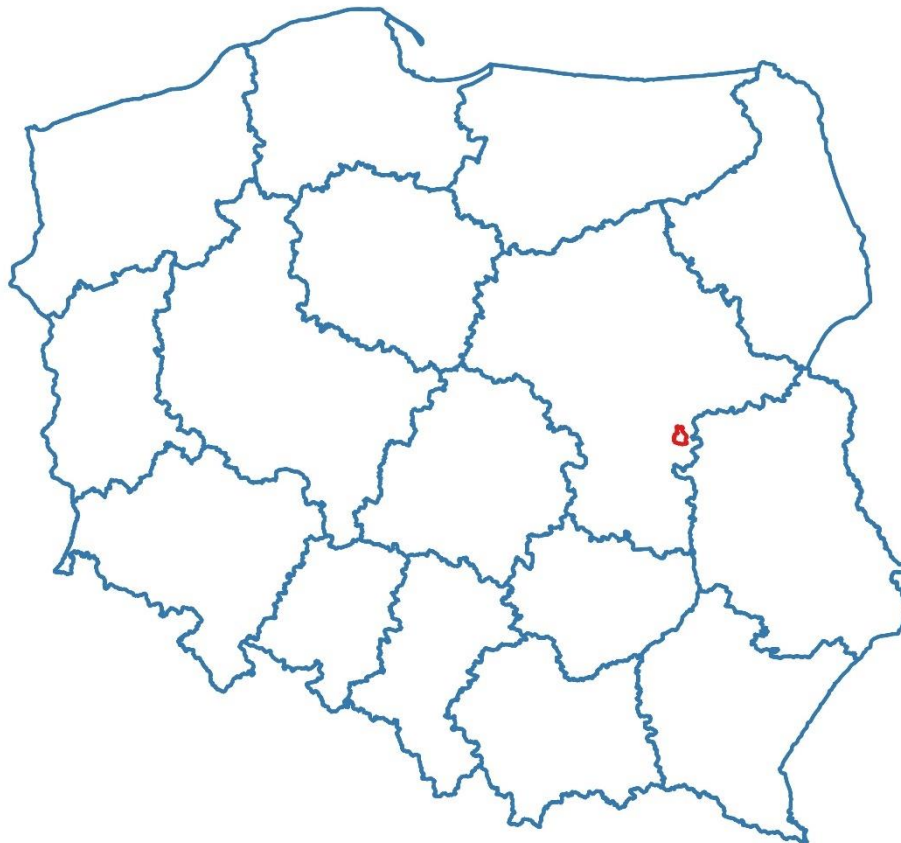
- *promocja bogatego dziedzictwa kulturowego gminy m.in. poprzez działania informacyjne i edukacyjne;*
- *rozwój życia kulturalnego spajającego miejscową społeczność m.in. poprzez kultywowanie tradycji lokalnych;*
- *wykorzystanie walorów kulturowych gminy dla rozwoju rekreacji i wypoczynku;*
- *ochrona ekspozycji obiektów oraz zachowanie historycznych relacji przestrzennych.*

Sformułowano 2. obszary działań: kapitał ludzki oraz infrastruktura i środowisko, a dla nich cele strategiczne, cele operacyjne, kierunki działań i działania. Opracowane zostały także karty projektów. Wśród konkretnych działań nie wskazano na działania dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Górzno położona jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w centralnej części powiatu garwolińskiego. Zajmuje obszar 9 129 ha, co stanowi ok. 7 % powierzchni powiatu (dane UG).

Ryc. 1. Gmina Górzno na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na północny – z Gminą Borowie (gmina wiejska, powiat garwoliński);
- na wschodzie – z Gminą Miastków Kościelny (gmina wiejska, powiat garwoliński);

- na wschodzie – z Gminą Żelchów (gmina miejsko-wiejska, powiat garwoliński);
- na południu – z Gminą Sobolew (gmina wiejska, powiat garwoliński);
- na południowym-zachodzie – z Gminą Łaskarzew (gmina wiejska, powiat garwoliński);
- na zachodzie – z Gminą Miasto Garwolin (gmina miejska, powiat garwoliński);
- na zachodzie – z Gminą Garwolin (gmina wiejska, powiat garwoliński).

Ryc. 2. Gmina Górzno na tle gmin powiatu garwolińskiego

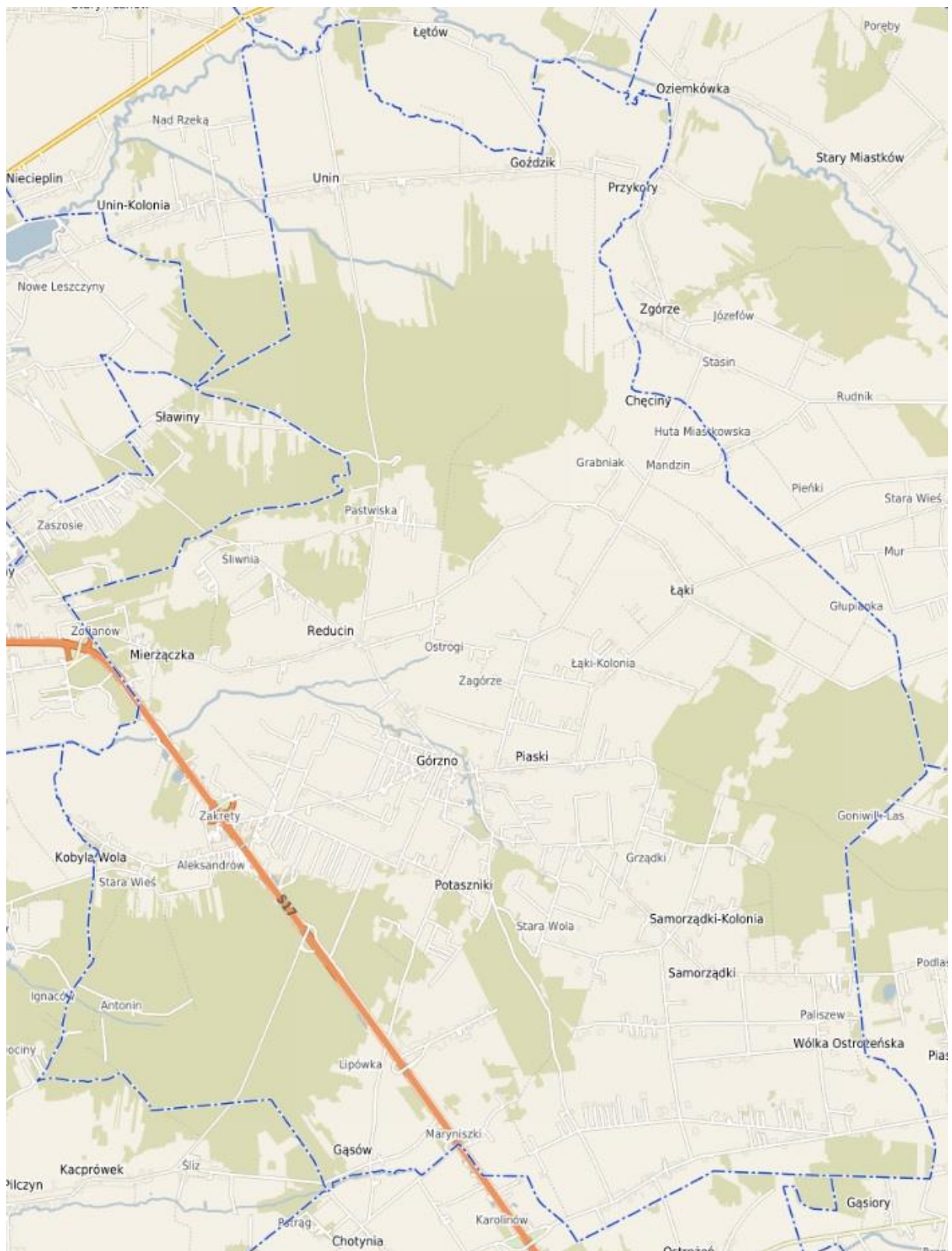
Źródło: opracowanie własne

Wieś Górzno o współrzędnych geograficznych: 51.8464791 (szerokość geograficzna), 21.7115306 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie największą miejscowością i zarazem siedzibą samorządu (www.wspolrzedne-gps.pl). Górzno położone jest w odległości ok. 7 km na południowy-wschód od Garwolina oraz ok. 65 km na południowy-wschód od Warszawy licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej).

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Górzno znajduje się w prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego, podprowincji Nizin Środkowopolskich, makroregionu Nizina Środkowomazowiecka, a w końcowej klasyfikacji do mezoregionu Wysoczyzna Żelechowska oraz w mniejszej części do mezoregionu Równina Garwolińska (północna część gminy i jej zachodni fragment)..

Strukturę osadniczą Gminy Górzno tworzy 16 sołectw: Chęciny, Gąsów, Goździk, Górzno, Górzno Kolonia, Józefów, Kobyla Wola, Łąki, Mierzączka, Piaski, Potaszniki, Reducin, Samorządki, Samorządki, Unin i Wólka Ostrożeńska.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Górzno

Źródło: www.gorzno.e-mapa.net

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Górzno zamieszkiwana jest przez 6 659 osób, co stanowi 6,28% mieszkańców powiatu garwolińskiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2021 r. – najnowsze dane GUS. Wg bazy danych ewidencyjnych Urzędu Gminy w Górznie liczba ludności Gminy Górzno wg deklaracji odpadowych – stan na 31.12.2022 r. wyniosła 6 104 osoby. Zdecydowanie największą miejscowością pod względem liczby ludności jest Górzno liczące łącznie 1 524 osoby, w tym Górzno Kolonia 778 os. oraz Górzno 746 os. Pozostałe większe miejscowości, w których liczba osób przekroczyła wartość 400 to: Łąki – 412 os., Goździk – 485 os., Reducin 528 os. oraz Unin – 665 os. W poniższej tabeli przedstawiono liczbę osób z terenu analizowanej gminy z podziałem na miejscowości.

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Górzno z podziałem na sołectwa

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców
1	Chęciny	300
2	Gąsów	134
3	Goździk	485
4	Górzno	746
5	Górzno Kolonia	778
6	Józefów	134
7	Kobyła Wola	286
8	Łąki	412
9	Mierzączka	237
10	Piaski	291
11	Potaszniki	139
12	Reducin	528
13	Samorządki	279
14	Samorządki Kolonia	305
15	Unin	665
16	Wólka Ostrożeńska	385
Łącznie		6 104

Źródło: dane UG w Górznie, 31 grudnia 2022 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 73 os./km² i jest mniejszy niż w powiecie garwolińskim (82 os./km²), oraz w województwie mazowieckim (155 os./km²), jak i na terenie kraju - 121 osób/km² (GUS, 2021). Oznacza to, że gęstość zaludnienia w Gminie Górzno jest niska, co związane jest z typowo wiejskim charakterem jednostki.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się stały trend wzrostowy liczby ludności gminy. Wyjątkiem jest rok 2013, w którym to liczba mieszkańców gminy nieznacznie się zmniejszyła w porównaniu do roku 2012. Na przestrzeni lat 2012-2021 liczba ludności zwiększyła się o 333 osoby i jest to aż 5,26% populacji gminy. Na taki stan rzeczy wpłynął głównie dodatni przyrost naturalny odnotowany 9. raz w analizowanym okresie, co roku jest to średnio 30-50 os. W badanym czasie ujemne saldo migracji odnotowano aż 7 razy, co oznacza, że mieszkańcy gminy chętnie z niej wyjeżdżają. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2021 r. – 6 659, zaś najmniej w 2013 r. – 6 317 (GUS 2012-2021). Biorąc pod uwagę powyższe dane należy stwierdzić, iż sytuacja demograficzna gminy jest pozytywna z szansą utrzymania pozytywnego wzrostu liczby ludności w kolejnych latach.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Strukturę demograficzną Gminy Górzno tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (24,0%), produkcyjnym (58,2%) oraz poprodukcyjnym (17,8%), (GUS, 2021). Pozytywnie należy interpretować powyższe dane ze względu na większą liczbę osób w wieku przedprodukcyjnym w porównaniu do osób w wieku poprodukcyjnym. W latach 2017-2021 obserwuje się stopniowy i systematyczny wzrost procentowy liczby osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle społeczeństwa – z 22,4% w 2017 r. do 24% w 2021 r. Procentowy udział w ludności gminy osób młodych zwiększył się w ostatnim 10-leciu o 1,7%, zaś osób starszych zwiększył się o 2,3% i systematycznie z roku na rok rośnie. Udział osób w wieku produkcyjnym w adekwatnym czasie zmalał z 62,2% do 58,2% (GUS 2012-2021). W związku z powyższym na terenie gminy oprócz zjawiska jakim jest starzenie się społeczeństwa występuje równocześnie dodatni przyrost naturalny powodujący coroczny wzrost liczby osób młodych.

Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2021 r. 5,9%. W ostatnich 10 latach sytuacja na rynku pracy była zróżnicowana, jednak zaobserwować można stały spadek bezrobocia z nielicznymi wyjątkami. W 2013 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 10,6%. W kolejnych latach systematycznie spadał, aż do 2019 r. osiągając najniższą wartość 5,1%. Wzrost bezrobocia nastąpił w 2020 r. – 6,1%, a jego przyczyn należy upatrywać z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021 (GUS 2012-2021).

Z końcem 2022 r., w Gminie Górzno odnotowano 508 podmiotów gospodarczych, w tym 492 które należą do sektora prywatnego. Biorąc pod uwagę wielkość gminy, należy ocenić, iż liczba funkcjonujących podmiotów jest duża. W tym samym roku struktura sektora prywatnego składała się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 451, spółki handlowe – 8, spółdzielnie – 1 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 15. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów odnotowano w sektorze F – 136 oraz sektorze G - 114. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, a sekcja F to budownictwo. Dodatkowo należy zaznaczyć, że w latach 2013-2022 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 137 podmioty. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2022 r. – 508, a najmniej w 2012 r. – 371. Obserwuje się stały trend wzrostowy liczby prowadzonych działalności gospodarczych. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występują: 2 przedsiębiorstwa zatrudniające od 50 do 249 osób oraz 6 mniejszych firm zatrudniających 10 -49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 500 (GUS 2012-2021).

Gmina posiada charakter rolniczo-leśny. Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni wynosi 66,0% (6 021 ha), z czego 79,77% stanowią grunty rolne (GUS, 2014). Wg. klasyfikacji bonitacyjnej gleb, przeważają gleby klasy IV, które zajmują niespełna połowę użytków rolnych. Dominują gleby bielcowe i płowe oraz gleby brunatne wylugowane i kwaśne.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie gminy nie odnotowuje się turystycznych obiektów noclegowych, w tym o charakterze agroturystyki.

Przez południowo-zachodnią część gminy, w pasie północny-zachód – południowy-wschód przebiega droga ekspresowa nr 17 zaliczana do sieci dróg szybkiego ruchu (S17) relacji Warszawa-Hrebenne o projektowanej długości 310 km. Przez obszar gminy nie przebiegają linie kolejowe.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy znajdują się jedynie 3 pomniki przyrody:

- dąb szypułkowy o pierścienicy 218 cm i 685 cm obwodu, utworzony 14.01.1989r., znajdujący się na działce 156/15 na terenie zabytkowego parku dworskiego w Górznie;
- wiąz szypułkowy o pierścienicy 186 cm, 584 cm obwodu i 20 m wysokości, utworzony 27.12.1973 r., znajdujący się na działce 159/1 na terenie zabytkowego parku dworskiego w Górznie;
- kasztanowiec biały w ilości 94 szt., 85 szt. o obwodzie 93-300 cm i wysokości 8-12 m; 9 szt. o obwodzie 5-10 cm i wysokości 1,5-2,0 m, grusza pospolita w ilości 3 szt. o obwodzie 88-116 cm i wysokości 16 m, utworzone 15.01.1994 r., znajdują się na działce nr 236 i stanowią aleję dojazdową do zabytkowego parku w Górznie.

W związku z powyższym w danych GUS nie odnotowano powierzchni obszarów prawnie chronionych.

Na terenie gminy żaden z obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie znajduje się w granicach obszaru Natura 2000.

Lesistość gminy wynosi 29,7% powierzchni gminy i jest to ogółem 2 711,86 ha. Grunty leśne publiczne to 146,86 ha, zaś grunty leśne prywatne wynoszą 2 565,00 ha. W latach 2012-2021 powierzchnia gruntów leśnych zmniejszyła się o 1 ha. Największe skupiska zadrzewień występują w południowo-zachodniej części gminy (Józefów), we wschodniej części gminy (Samorządki) oraz północnej (Unin i Goździk).

Sieć hydrograficzną gminy tworzą niewielkie dopływy rzeczne. W granicach gminy nie występują większe rzeki. Odnotowuje się dopływy Wilgi, która bezpośrednio wpływa do Wisły – trzeciego i czwartego rzędu. Na obszarze gminy nie występują jeziora. Odnotowuje się niewielkie oczka wodne oraz stawy zarówno naturalne jak i antropogeniczne.

Rzeźba terenu gminy jest zróżnicowana – płaska, falista, jak i pagórkowata. Skrajne wysokości wynoszą od 132 m n.p.m. w dolinie Wilgi w północnej części gminy, od ok. 190 m n.p.m. w rejonie wsi Wólka Ostrożeńska. Samo Górzno leży na wysokości 150-180 m n.p.m.

5.2.4. Zarys historii gminy

Początki osadnictwa na terenie gminy sięgają XIV wieku. Już z tego okresu pochodzą pierwsze wzmianki o istnieniu Górzna. W XV wieku powstały kolejne wsie: Unin, Goździk i Kobyła Wola. W 1864 roku utworzono gminę wiejską Górzno, która w tym czasie obejmowała dużo większy obszar niż obecnie. W 1867 roku powstał powiat garwoliński a w jego składzie gmina Górzno. Według spisu powszechnego z 1921 roku gmina obejmowała ponad 100 wsi, koloni, osad i folwarków. Było 1 809 budynków mieszkalnych i 12 444 mieszkańców. W okresie międzywojennym gmina Górzno należała do sądu pokoju w Garwolinie. Sąd okręgowy miał siedzibę w Siedlcach. Najbliższa poczta i telegraf znajdowały się w Garwolinie. W gminie działała odlewnia żelaza, było też wiele zakładów mleczarskich. W 1938 roku w ramach reorganizacji podziału administracyjnego kraju powiat garwoliński włączono do województwa warszawskiego. Taki stan trwał do końca istnienia II Rzeczypospolitej.¹

¹ <https://samorząd.gov.pl/web/gmina-gorzno/rys-historyczny>

Ryc. 4. Obszar Gminy Górzno i okolic z 1922 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Poniżej krótkiej charakterystyce poddano najważniejsze i zarazem najstarsze miejscowości gminne z zachowanym dziedzictwem kulturowym. Dołączono również wybrane ryciny z XVIII w.

Chęciny – dawna wieś szlachecka, wzmiankowana już w XVI w. W 1873 r. folwarkiem chęcińskim zarządzał Andrzej Pentkowski. W 1881 r. w folwarku znajdowało się 708 mórg powierzchni areatu, z tego 504 to grunty orne, 39 pastwiska, 146 lasy, 18 nieużytków. Po zabudowaniach folwarcznych nie pozostał żaden ślad. Ostatnimi właścicielami majątku, po 1878 r. była Karolina z Ordęgów córka Alfonsa oraz Karol Kisielnicki. We wsi stał wiatrak wybudowany w 1912 r., który obecnie nie istnieje. Kręcono tu film „Jan i Barbara”.

We wsi znajdują się 1 zabytek architektury i budownictwa ujęty w GEZ oraz 5 stanowisk archeologicznych.

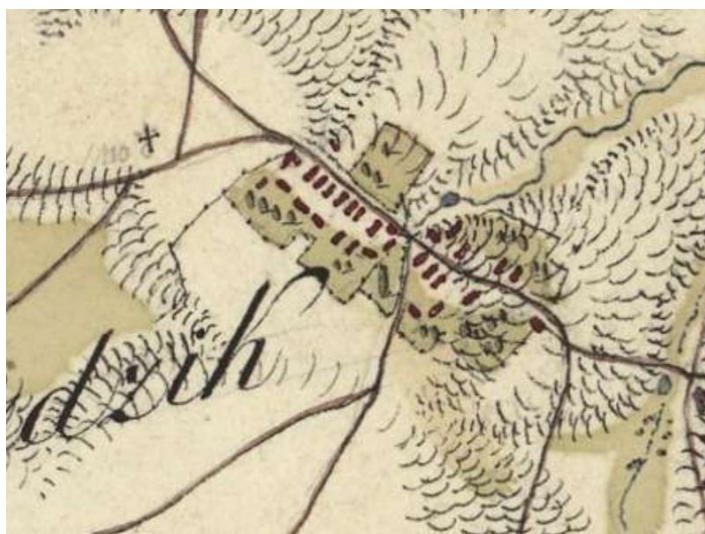

Ryc. 5. Chęciny w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Goździk – wieś o pochodzeniu starodawnym. Jej nazwa wywodzi się od słowa gozd, co oznacza las, lasek. Należała do książąt mazowieckich, później przeszła w posiadłość królewską. W 1540 r. pod nazwą Goszczyk. W 1565 r. we wsi znajdował się duży dwór, folwark i karczma. Majątek obejmował 3 pola – pod Uninem, Ozimkową Wolą oraz Chęcunami. Jego powierzchnia przekraczała 9 włók. W 1659 r. Samuel Kożuchowski widnieje jako dzierżawca ziem. W XVIII w. dobra dzierżawili Bielińscy, w 1783 r. Stanisław Kostka Bieliński – wojewoda chełmiński, starosta garwoliński, szembelan króla Stanisława Augusta, Kawaler Orderu Orła Białego, a także marszałek sejmu rozbiorowego z 1793 r. w Grodnie. W 1881 r. wieś pod parafią w Garwolinie, gmina w Górznie. W 1921 r. dobra liczyły 1 budynek mieszkalny zamieszkujący przez 42 osoby – 19 mężczyzn i 23 kobiety, w tym 34 rzymskich-katolików oraz 8 osób wyznania mojżeszowego. W 1926 r. majątek liczył 185 ha i należał do Stanisława Szymorowskiego, będącego ostatnim właścicielem Goździka.

We wsi znajdują się 2 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 5 stanowisk archeologicznych. Zachowany został drewniany dwór oraz pozostałości parku dworskiego z wiązami, kasztanowcami i klonami o pow. ok. 0,6 ha.

Ryc. 6. Goździk w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Górzno – pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z 1325 r. Przez osadę przechodził szlak handlowy z Czerska do Kijowa i dalej do Morza Czarnego. W XIV w. znajdował się tu dwór rycerski rodu Ciołków. Jego pozostałości znajdują się na tzw. „Szwedowej Górcie”. W 1485 r. erygowano parafię w Górznie staraniem Kośmierzowskich. W XV w. znani są rycerze z Górzna, którzy przyjęli nazwisko Gorzeńscy. W tym samym wieku majątek w Górznie podzielony został na Górzno Wyższe (Górne) oraz Górzno Niższe (Dolne). Górzno Niższe pozostało we władaniu rodu Gorzeńskich, zaś Górzno Wyższe stało się własnością Kośmierzowskich. Do końca I RP Górzno należało do powiatu stężyckiego z ziemi sandomierskiej. Z końcem XVII w. właściciel Górzna Niższego – Ludwik Żebrowski połączył oba kompleksy w jedną całość. Ponadto do majątku należały także ziemie okolicznych wsi: Reducin, Mierzączka, Kobyla Wola, Samorządki, czy Łąki. W 1819 r. dobra zakupione zostały przez Karola Szubalskiego, a w 1823 r. przez Piotra Paliszewskiego. W 1862 r. Szymon Wilkoński odziedziczył ziemie w Górznie Wyższym i Niższym, Górznie, Reducinie, Mierzączce, Ceranówce oraz uroczyska: Piasek, Ujmanów, część Zameczek, Kamieńszczyznę, realność po proboszczowską w Górznie, lasy w Górznie i Reducinie, a ponadto takie obiekty jak: gorzelnia, browar, cegielnia, dwa młyny wodne i wiatrak. Całość obejmowała 184 włóki i 39 prętów. Drugi z braci Stanisław Wilkoński odziedziczył wschodnią część spadku, tj. Samorządki i Łąki, Budy Popiekarne, uroczysko Golendzinów, lasy w Samorządkach i Łąkach. Ich obszar wyniósł 109 włók, 4 morgi i 276 prętów. Uwłaszczenie chłopów miało miejsce w 1864 r. i od tego czasu majątek zmniejszył się do dwóch ośrodków w Górznie Niższym i Wyższym. W XIX w. Górzno stało się siedzibą władz gminy. W 1881 r. Górzno Niższe liczyło 35 budynków drewnianych i 4 murowane. Do folwarku przynależała cegielnia, gorzelnia, browar, dwa młyny wodne i wiatrak. W latach 1880-1910 dzierżawcą był Maksymilian Silberstein znany jako podróżnik i dobry piwowar. W 1915 r. i 1920 r. w wyniku działań wojennych majątek uległ znacznym zniszczeniom. Z końcem 1920 r. omawiane tereny wykupione zostały przez Komisję Ziemską na cele reformy rolnej pozostawiając rodzinie Wilkońskich tylko część dóbr. W 1921 r. w folwarku znajdowało się 6 budynków mieszkalnych, liczba ludności wynosiła 129 osób, którzy jednogłośnie deklarowali narodowość polską i wyznanie rzymsko-katolickie. W 1944 r. ostatnimi właścicielami klucza byli Janina i Iwo Wilkońscy, od tego czasu majątek objęty został reformą rolną. Do 2000 r. dwór i folwark podlegał pod spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” z Górzna”, od 2000 r. we własności prywatnej. Ostatnim właścicielem Górzna

Wyższego był Karol Rogalski. W okresie okupacji hitlerowskiej Górzno było ważnym ośrodkiem konspiracyjnym. Do połowy XX w. we wsi kultywowano tradycję artystycznego tkactwa ludowego. We wsi (Górzno i Górzno Kolonia) znajduje się 25 zabytków architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 24 stanowiska archeologiczne. Zachowane zostały:

- zespół dworsko parkowy wraz z dworem, parkiem, oficyną, aleją dojazdową i spichlerzem;
- kościół, plebania i organistówka;
- cmentarze;
- figury i kapliczki;
- pomniki upamiętniające;
- drewniane domy.

Ryc. 7. Górzno w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Łąki – wieś założona z końcem XV w. przez ród Gorzeńskich – właścicieli Górzna. Z czasem przeszedł pod folwark w Samorządkach. W 1879 r. oddzielony od majątku Samorządk. Liczył wtedy 421 mórg powierzchni z czego grunty orne i ogrody zajmowały 281 mórg, łąki 20, pastwiska 4, lasy 109, nieużytki i place 8. Zabudowania liczyły 9 budynków drewnianych. Pod koniec XIX w. Ludwik Wilkoński dokonał parcelacji majątku. Ostatnim właścicielem dóbr był w 1888 r. Michał Namarowski. Po zabudowie folwarcznej nie pozostały żadne ślady.

We wsi znajduje się 10 zabytków architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 6 stanowisk archeologicznych. Zachowane zostały liczne drewniane domy oraz pomnik upamiętniający.

Ryc. 8. Łąki w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Reducin – wieś założona z końcem XV w. przez ród Gorzeńskich – właścicieli Górzna. W XVI w. znana jako Raduczyn. W 1569 r. we własności Katarzyny Gojskiej. W 1827 r. liczyła 11 domów i 125 mieszkańców. Z końcem XIX w. należała do powiatu garwolińskiego, parafii i gminy Górzno. Liczyła 24 domy i 349 mieszkańców. Dobra o powierzchni 482 mórg. Wchodziła w skład dóbr w Górznie. We wsi znajdują się 2 stanowiska archeologiczne.

Ryc. 9. Reducin w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Unin – wieś o bardzo starym rodowodzie, założona najprawdopodobniej z końcem XIV w., pierwotnie nazywana jako Hunin. Należała do starostwa garwolińskiego jako królewszczyzna. W 1417 r. we wsi znajdował się młyn przy rzeczce Potok należący do dóbr książęcych. W 1540 r. miejscowość nazywana jako Unijno. Stanowiła wtedy osobną dzierżawę. W XVIII w. we własności Ponińskich. W 1 poł. XIX w. majątek w Uninie pod dobrami rządowymi. W 1836 r. jako majorat nadany pułkownikowi Antonowowi. W 1856 r. folwark liczył 479 mórg, młyn wodny z 5 morgami obszaru i wójtostwa o obszarze 163 mórg.

Z końcem XIX w. Unin należał do powiatu garwolińskiego, parafii Garwolin i gminy Górzno. W 1921 r. w folwarku odnotowano 1 budynek mieszkalny zasiedlony przez 23 osoby. Wszyscy mieszkańcy folwarku byli Polakami o wyznaniu rzymsko-katolickim. Do poł. XX w. miejscowe gospodynie zajmowały się tkaniem ludowych pasiaków. Unin w przeszłości był także siedzibą gminną.

We wsi znajdują się 24 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 38 stanowisk archeologicznych. Zachowane zostały liczne drewniane domy, kapliczka i figura oraz pomniki.

Ryc. 10. Unin w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

Wólka Ostrożeńska – z końcem XIX w. wieś należała do powiatu garwolińskiego oraz parafii Gończyce, nazywana wtedy jako Ostrożeńska Wólka. W latach 60. XX w. w miejscowości istniała jeszcze tradycja strzyżenia ludowych wycinanek.

We wsi znajdują się 3 zabytki architektury i budownictwa ujęte w GEZ oraz 2 stanowiska archeologiczne. Zachowany zostały drewniane domy, kapliczka i pomnik.

Ryc. 11. Wola Ostrożeńska w XVIII w.

źródło: www.maps.arcanum.com

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gmina Górzno posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znajdują się zapisy odwołujące się do dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego, przedstawiono je w podrozdziale 5.1. Na terenie Gminy Górzno nie odnotowuje się parku kulturowego.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Gmina Górzno wg. podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kiełczewskiej-Zalewskiej należy do typu osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych (sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia – XIX i XX w.). Na terenie Gminy Górzno pierwotnym, głównym typem przestrzennego założenia wiejskiego w XVIII w. była ulicówka mazowiecka, co przedstawiono na rycinach w podrozdziale 5.2.4. Wsie tego typu charakteryzują się dość zwartą zabudową, jednak nie aż tak zwartą jak np. na zachodzie kraju. Jednocześnie w podziałach działek zachowany został rzędowopasmowy układ pól, co świadczyć może o tym, że ww. ulicówki wykształciły się z rzędówek. Ulicówki charakteryzują się rozmieszczeniem zabudowań wzdłuż drogi po jej obu stronach. W przypadku części miejscowości pierwotne ulicówki zaczęły się z czasem przekształcać w wielodrożnice, tudzież zaczęto budować domy z dala od zwartej zabudowy wsi. W ten sposób wykształciła się luźna, rozproszona zabudowana, charakterystyczna dla większości miejscowości z terenu gminy. Ponadto wsie powstałe po 1800 r. charakteryzują się również w większości zabudową luźną, rozproszoną.

Na podstawie obecnych kształtów wsi można rozróżnić ich pierwotne założenia. Poniżej przedstawiono wsie z terenu Gminy Górzno, do których dopasowano podstawowe typy układów przestrzennych w XVIII w. oraz ich obecne kształty:

Chęciny – ulicówka, ob. zabudowa rozproszona z zachowaną częścią dawnej ulicówki, która przypomina obecnie układ rzędówki;

Gąsów – wieś powstała po 1800 r., ob. zabudowa rozproszona;

Goździk – ulicówka, ob. ulicówka z odgałęzieniem w formie rzędówki w północno-wschodniej części wsi;

Górzno – widlica z folwarkami, ob. wielodrożnica;

Józefów - wieś powstała po 1800 r., ob. wieś o zabudowie zwartej bez charakterystycznego układu;

Kobyła Wola – niewielka wieś o układzie rzędówki, ob. długa ulicówka z przewagą zabudowy po południowej stronie drogi oraz niewielką odnogą zabudowy w południowej części wsi;

Łąki – podwójna rzędówka, ob. zabudowa rozproszona z zachowaną częścią dawnej rzędówki, która została przekształcona w luźną ulicówkę;

Mierzączka – niewielka wieś o układzie rzędówki, ob. zabudowa rozproszona z częściowo zachowaną dawną rzędówką, która obecnie przybiera układ luźnej ulicówki;

Piaski - wieś powstała po 1800 r., ob. zabudowa rozproszona;

Potaszniki - wieś powstała po 1800 r., ob. luźna ulicówka;

Reducin – ulicówka, ob. wielodrożnica;

Samorządki – niewielka wieś bez charakterystycznego układu, ob. zabudowa rozproszona;

Samorządki-Kolonia - wieś powstała po 1800 r., ob. zabudowa rozproszona;

Unin – ulicówka, ob. ulicówka;

Wólka Ostrożeńska – ulicówka, ob. zabudowa rozproszona z zachowaną częścią dawnej ulicówki.

Układy ruralistyczne

W gminnej ewidencji zabytków znajdują się układy ruralistyczne dla następujących wsi:

- Górzno;
- Unin.

W kartach adresowych GEZ dla ww. miejscowości ograniczono się do podania daty powstania – XV-XIX w. Nie wyznaczono historycznych granic miejscowości, brak też informacji na temat historii i ważniejszych obiektów, czy postulatów dotyczących zasad ochrony założenia przestrzennego. W związku z powyższym przy aktualizacji GEZ należy uwzględnić powyższe.

Unin to typowy przykład długiej, mazowieckiej ulicówki, która przetrwała w swojej strukturze. Znajduje się w północnej części gminy. Przy drodze głównej przechodzącej przez wieś relacji wschód-zachód, domostwa usytuowane głównie kalenicowo, rzadziej szczytowo wzdłuż niej, o długości ok. 2,3 km przez całą długość wsi. Układ szczytowy przyjmują zazwyczaj starsze budynki, z których większość znajduje się w gminnej ewidencji zabytków. Za domami zazwyczaj jeden lub dwa budynki gospodarcze. Po północnej stronie ulicy zabudowania usytuowane są w bliższej odległości od drogi w porównaniu do zabudowań po jej południowej stronie. We wsi występuje kilka drewnianych chat z pocz. XX w. charakteryzujących się konstrukcją wieńcową lub sumikowo-łątkową, niewielkimi okapami w elewacjach bocznych oraz dachem dwuspadowym krytym zazwyczaj prostą blachą. Domy te posiadają drobne detale architektoniczne, takie jak drewniane okiennice drewnianą stolarkę okienną i drzwiową, opaski, gzymsy. W miejscowości występują budynki mieszkalne zróżnicowane pod względem kubaturowym, jak i kondygnacyjnym. Znajdują się tu zarówno jedno, dwu, jak i trój-kondygnacyjne domy. W miejscowości znajduje się kościół p.w. św. Rodziny oraz OSP w Uninie.

Ryc. 12. Unin- przykład długiej ulicówki

źródło: www.bing.com

Wieś Górzno reprezentuje typ przestrzenny jakim jest wielodrożnica. W topografii historycznego, XVIII-wiecznego Górzna wyróżnić można kilka dominujących dominant wokół których kształtowało się osadnictwo. W Górznie Niższym znajdował się folwark, który przetrwał do dzisiaj. Znajduje się on w północno-zachodniej części wsi przy ul. Dworskiej. Zabudowa folwarczna ciągnęła się w kierunku południowo-wschodnim aż do obecnego kościoła (wzdłuż ulicy Jaśminowej i Dworskiej). Druga część wsi rozprzestrzeniała się od obecnego kościoła, a zbudowania zlokalizowane były na południe od niego wzdłuż obecnej ul. kard. Stefana Wyszyńskiego – głównie po zachodniej części drogi. Tuż obok, w niedalekiej odległości od zabudowań znajdował się nieistniejący dziś młyn – okolice ul. Granicznej. W północnej części wsi, ob. ul. Źródlana znajdował się drugi folwark, tzw. Górzno Niższe – pozostały jedynie relikt dawnego parku. Górzno składało się także z pasma zabudowy wzdłuż obecnej ul. św. Floriana i częściowo ul. Marii Konopnickiej po wschodniej stronie drogi. W północnej części ul. św. Floriana znajdował się stary kościół, obecnie nie istnieje. Obecnie centrum miejscowości wyznacza teren kościoła parafialnego i budynku urzędu gminy. Oprócz kościoła, we wsi zachowane zostały 3 cmentarze, w tym historyczny tzw. stary w południowej części wsi, kapliczki, drewniane, mazowieckie chaty oraz zabudowa zespołu dworskiego wraz z długą aleją kasztanowców widoczną na poniższym zdjęciu satelitarnym. Należy również podkreślić, że rozplanowanie zabudowy Górzna ukształtowane zostało w sposób naturalny przez dopływ Wilgi przepływający przez wieś. Wzdłuż tego ciek wodnego płynącego z południowo-wschodu ku północnemu-zachodowi od wieków rozwijało się osadnictwo.

Ryc. 13. Górzno- przykład wielodrożnicy

źródło: www.bing.com

Wg NID najpoważniejszymi zagrożeniami dla zachowania historycznych układów ruralistycznych są:

- wyludnianie wsi, opuszczanie siedlisk;
- urbanizacja;
- wymiana substancji budowlanej na inną, o innej funkcji, innych gabarytach i formie;
- wprowadzanie zabudowy wielorodzinnej i wielkogabarytowej (np. magazyny wysokiego składowania);
- zmiana charakteru użytkowania terenów rolnych i zabudowanych;
- likwidacja nieużytkowanych elementów zagospodarowania;
- likwidacja historycznych folwarków (części dawnych układów rezydencjonalnych);
- zmiana funkcji rolniczej i leśnej na nierolniczą i nieleśną;
- wyznaczanie nowych tras komunikacyjnych i linii przesyłowych.

Ekspozycja krajobrazu

Zgodnie z definicją NID ekspozycja historyczna to autentyczny, zachowany lub potwierdzony w źródłach informacji niezakłócony widok z punktu, ciągu widokowego lub wzdłuż osi widokowej na obiekt (zespół obiektów), kompozycje zieleni i inne obiekty naturalne. Historyczna ekspozycja może również dotyczyć widoku z obiektu. Przekształcanie historycznej ekspozycji powinno być dokonywane pod warunkiem dostosowania do istniejących walorów estetycznych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Na terenie Gminy Górzno występują historyczne ekspozycje, które wyróżniają się w krajobrazie gminnym. Z kolei sylwety poszczególnych obiektów zabytkowych stanowią wartość dodaną występującą w przestrzeni. Zabytki obserwowane ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego wraz z ich najbliższym otoczeniem dostosowanym pod względem estetycznym i tworzącym czytelną spójną formę krajobrazową uwzględniając przy tym ukształtowanie terenu są ważnym elementem całej miejscowości nadające im charakter miejsca, czasu i przestrzeni.

Do najważniejszych form krajobrazu kulturowego gminy należy zaliczyć kościół wraz z monumentalną wieżą-dzwonnica i jego otoczenie w Górznie.

Zdecydowaną dominantą w przestrzeni Górzna oraz jego okolicy jest kościół p.w. św. Jana Chrzciciela wraz z górującą, wolnostojącą wieżą-dzwonnica. Kościół znajduje się w centralnej części wsi w granicach historycznego założenia Górzna. Świątynię wzniesiono po południowej stronie głównej drogi przechodzącej przez wieś, na jej zakręcie przy ul. Jana Pawła II. Jego sylweta najbardziej widoczna jest od strony wschodniej. Kościół wraz z wieżą uwidacznia się jeszcze przez wjazd do miejscowości, tj. na wysokości posesji Piaski 25. Widoczne są wszystkie trzy sygnaturki kościoła, jego bryła wraz z dachem oraz osobna dzwonnica. Kościół prezentuje się wyraźne, bez żadnych zakłóceń zarówno naturalnych, czy antropogenicznych-budowlanych z racji ukształtowania terenu – wjazd do Górzna od zachodu znajduje się na znacznym wzniesieniu. Z tej strony, oprócz kościoła widoczny jest również cmentarz parafialny po drugiej stronie drogi. Ponadto w wiejskim krajobrazie Górzna znajdują się zadrzewiania. W sezonie letnim tylko nieznacznie przysłaniają sylwetę kościoła. Wieża-dzwonnica oraz częściowo nawa główna kościoła widoczna jest także od południowej strony – ul. kard. Stefana Wyszyńskiego. Jest to jednak płaski teren i odległość ekspozycji jest znacznie mniejsza w porównaniu do zachodniej strony obserwacji. W krajobrazie oprócz górującej wieży widoczne jest również przedszkole po przeciwległej stronie ulicy, a także liczne zadrzewiania. Wokół kościoła występuje historyczny drzewostan dlatego też z pozostałych stron sylweta kościoła jest nim zasłonięta. Powyżej opisane miejsca powinny zostać objęte strefą ochrony ekspozycji krajobrazu.

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Górzno znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) układami ruralistycznymi,
- b) dziełami architektury i budownictwa,
- c) cmentarzami,
- d) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- e) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji

Z terenu Gminy Górzno odnotowuje się zabytkowe układy ruralistyczne, które znajdują się w GEZ. Obiekty architektury i budownictwa są reprezentowane najliczniej. Zaliczyć można do nich obiekty sakralne, budynki mieszkalne, budynki gospodarcze oraz przydrożne kapliczki. Odnotowano także 3 zabytkowe cmentarze. Ponadto znajduje się tutaj 1 park dworski oraz kilkanaście pomników upamiętniających ważne wydarzenia historyczne. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.5.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

W poniższej tabeli przedstawiono zabytki ruchome znajdujące się na terenie Gminy Górzno. Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, w poniższej tabeli przedstawiono informacje ogólne, chroniąc cenne obiekty kultu religijnego.

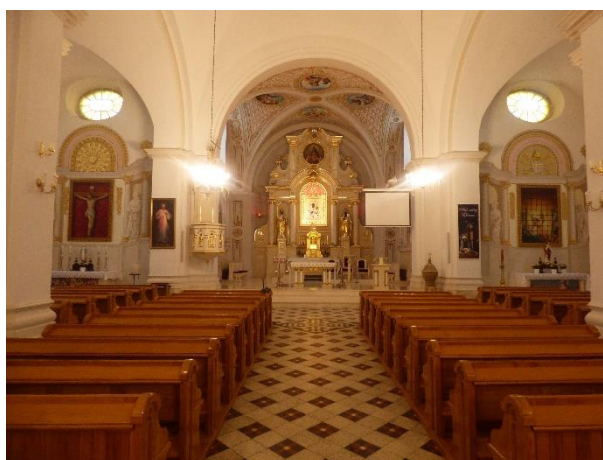

Tabela 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Miejsce przechowywania	Forma ochrony
1	Górzno	wyposażenie świątyni (2 obrazy)	kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Górznie	wpis do rejestru zabytków pod nr 1677/06
2	Górzno	wyposażenie świątyni (30 pozycji)	kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Górznie	wpis do rejestru zabytków pod nr B-85/185
3	Górzno	wyposażenie świątyni (szt. 45)	kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Górznie	ewidencja wojewódzka

Źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Siedlcach

Fot. 1. Zabytkowe wnętrze kościoła w Górznie

Źródło: fotografia własna

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczyniają się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązuje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

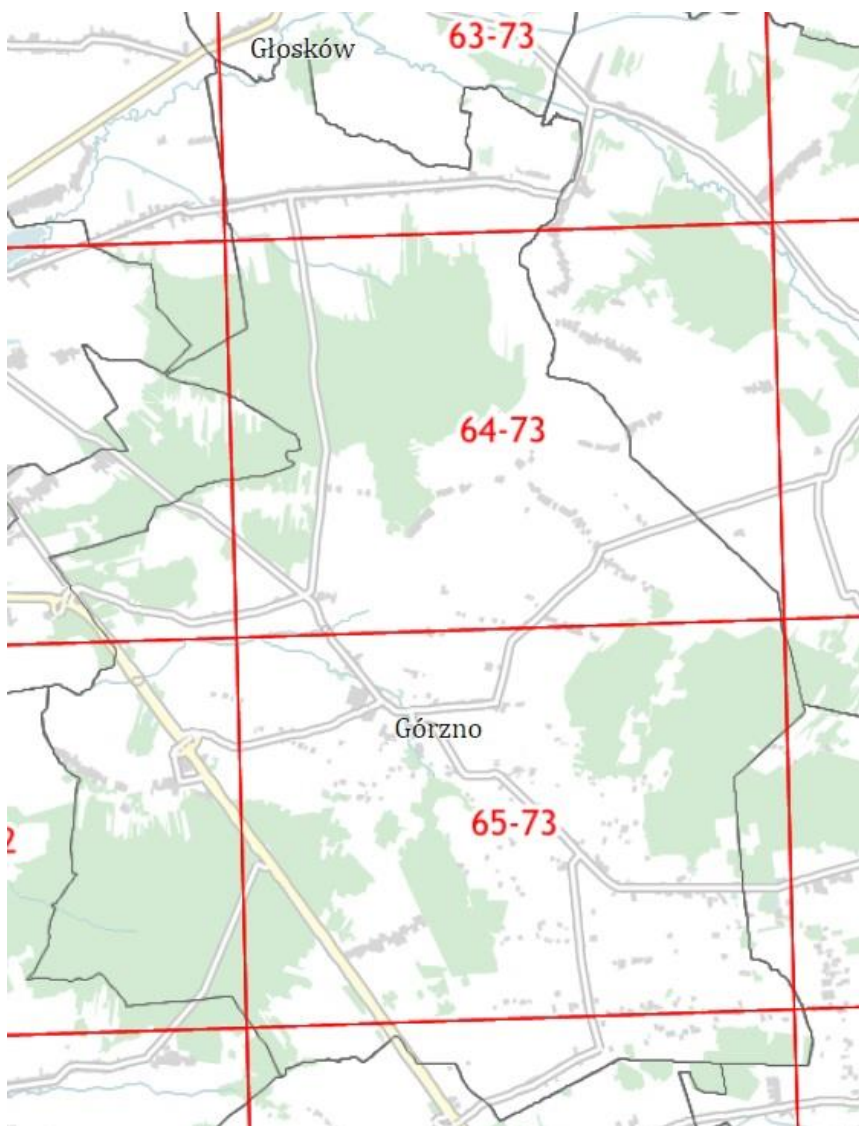
Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomych i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Gmina Górzno posiada gminną ewidencję stanowisk archeologicznych opracowaną w 2012 r. Od tego czasu liczba stanowisk się nie zmieniła.

W ewidencji gminnej ujęto 132 stanowiska archeologiczne, w tym stanowiska nie posiadające dokładnej lokalizacji. W wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych znajdują się 133 stanowiska archeologiczne. Wśród wszystkich stanowisk archeologicznych tylko 1 wpisane zostało do rejestru zabytków. Pozostałe zostały ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Wszystkie nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w WEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2.

Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdzić należy, że 9 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Górzno: 63-72, 63-73, 64-72, 64-73, 65-72, 65-73, 65-74, 66-73, 66-74. Należy zaznaczyć, że tylko obszar 65-73 znajduje się niemal w całości na terenie gminy, pokrycie ok. 95%. Pozostałe nie znajdują się nawet w połowie. Część sektorów AZP tylko marginalnie wkracza na obszar gminy: 63-72, 65-74 oraz 66-74. Niemniej, na 3 obszarach AZP w granicach Gminy Górzno nie odnotowano stanowisk archeologicznych: 63-72, 64-72 oraz 66-74.

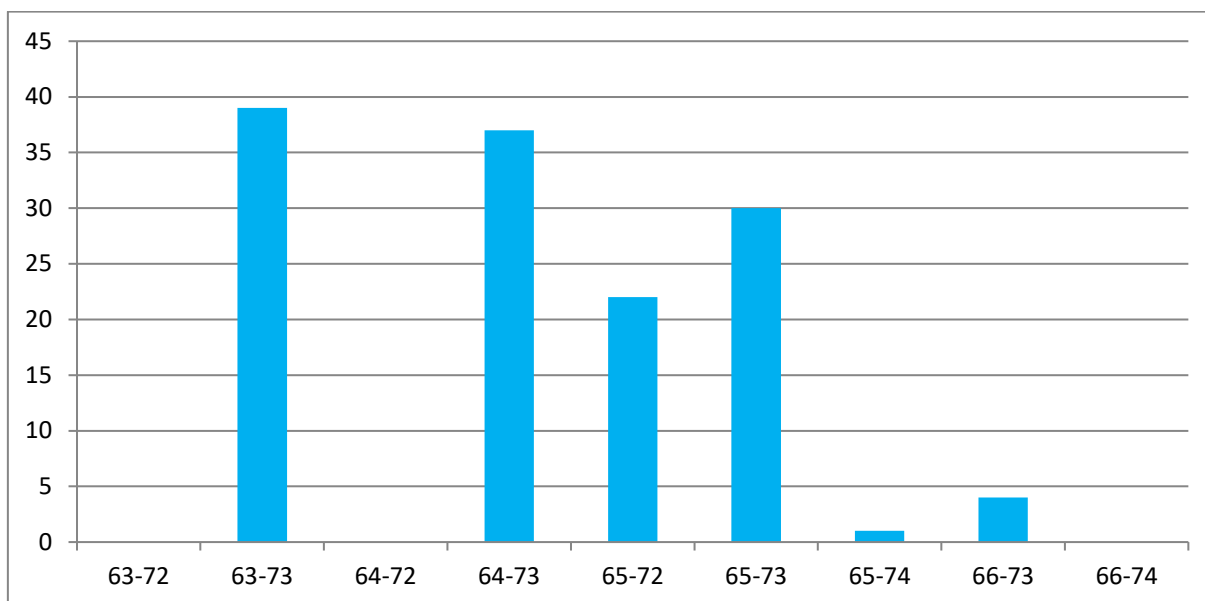

Ryc. 14. Obszary AZP na terenie Gminy Górzno

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

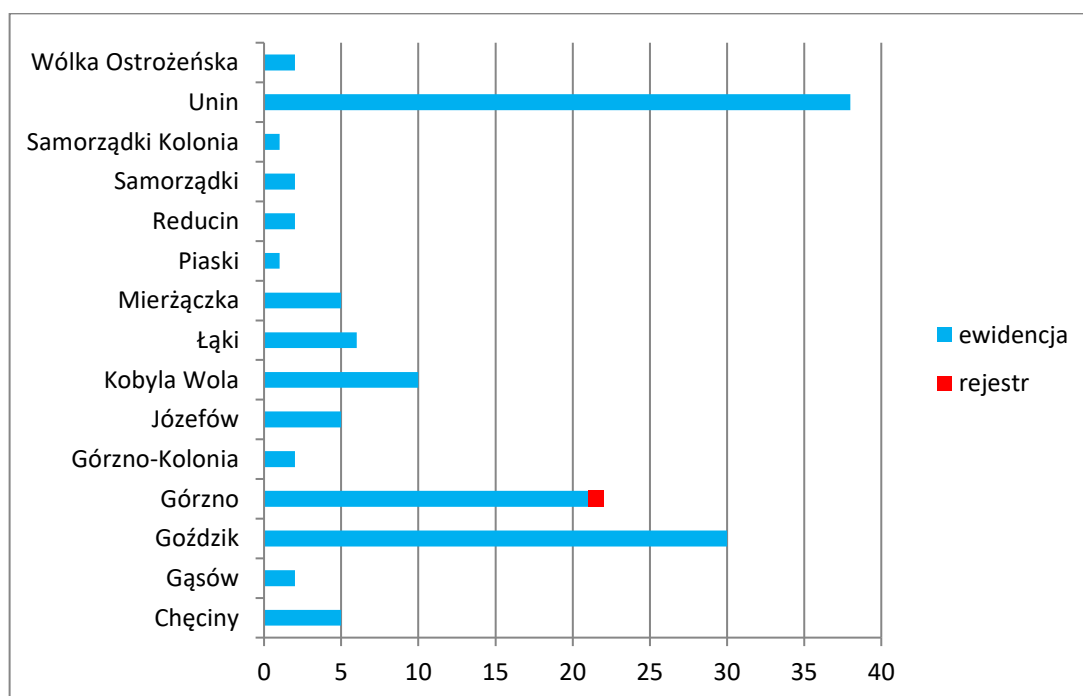
Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ i GEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze 63-73 (39). Ponadto 30 i więcej stanowisk występuje również na obszarach AZP 64-73 oraz 65-73. Na obszarze 65-72 odnotowano 22 stanowiska. Na pozostałych AZP liczba stanowisk archeologicznych nie przekroczyła 5. Pomimo faktu, iż powierzchniowo obszar AZP 63-73 nie pokrywa obszaru gminy w największym stopniu, to właśnie tam odnotowano najwięcej stanowisk. W związku z powyższym zarówno w Uninie i Goździku, jak i w najbliższej okolicy zidentyfikowano najwięcej stanowisk archeologicznych. Osadnictwo na ww. terenie mogło rozwijać się ze względu na korzystne warunki geograficzne, tj. bliskość do rzeki Wilgi oraz jej dopływu płynącego przez południową część Unina.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ i kart GEZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

Stanowiska archeologiczne znajdują się na terenie 15 jednostek osadniczych. Najwięcej z terenu Gminy Górzno znajduje się w miejscowościach: Unin (38), Goździk (30) oraz Górzno (22). W pozostałych miejscowościach odnotowano poniżej 11 stanowisk. W załączniku nr 2 przedstawiono wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Wielokrotnie na poszczególnych stanowiskach stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. I tak np. w miejscowości Goździk i Józefów znajdują się stanowiska, na obszarze których obserwuje się współwystępowanie osadnictwa z czterech różnych etapów chronologicznych. Stanowiska te charakteryzują się dużą wartością poznawczą, zaś dla stanowiska w Goździku w karcie ewidencyjnej stanowiska archeologicznego zaproponowano wpis do rejestru zabytków.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne z ciągłością historyczną

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Nr na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Goździk	63-73	1	127	osada	kultura łużycka
					osada	kultura przeworska
					cmentarzysko kurhanowe i płaskie	kultura wielbarska
					osada	XVI – XVIII w.
2	Józefów	65-72	3	20	śląd osadnictwa	paleolit
					śląd osadnictwa	neolit
					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa	późne średniowiecze/nowożytność

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ i kart GEZ

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie następujących funkcji stanowisk archeologicznych, które wymieniono w poniższej tabeli. Z powyższego zestawienia wynika, że zdecydowanie najwięcej odnotowano śladów osadnictwa – 96, a także osad – 52. Na terenie gminy odnotowano również inne funkcje obiektów, np. punkty osadnicze, obozowiska, kurhany, grodziska, które zostały podane w poniższej tabeli.

Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje

Lp.	Funkcja obiektu	Ilość
1	śląd osadnictwa	96
2	osada	52
3	punkt osadniczy	5
4	obozowisko	5
5	wieś historyczna, folwark, majorat rządowy	2
6	kurhan	2
7	grodzisko	2
8	wieś historyczna	2
9	cmentarzysko	2
10	grób szkieletowy	1
11	kurhan/krąg kamienny	1
12	ruiny kościoła	1

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

13	miejsce produkcji żelaza	1
14	znalezisko luźne	1
15	krzemienica	1
16	nieokreślone	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart WEZ i kart GEZ

Na terenie Gminy Górzno znajduje się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Jego krótka charakterystyka znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr AZP	Nr w miejsc.	Funkcja obiektu- Kultura/chronologia	Nr rejestru i data wpisu
1	Górzno	65-73	6	6	grodzisko (pozostałość po dworze obronnym) – średniowiecze	240/60 z 1960-03-18, A-47/240/60 z 1994-10-18

Źródło: karta GEZ, www.zabytek.pl

Ryc. 15. Lokalizacja fortalicji w Górznie

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Na terenie grodziska w Górznie znajdował się dwór funkcjonujący w XV-XVII w., a także cmentarzysko z XVIII-XIX w. O pozostałościach dworu świadczą odkryte przez archeologów znaleziska w 1984 r. Podczas prac wykopaliskowych odkryto 28 fragmentów ceramiki. Grodzisko o kształcie podłużnego ściętego kopca, wysokość ok. 4-5 metrów, długości płaskiej ok. 56 metrów w orientacji wschód-zachód oraz długości ok. 48 metrów.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno, w obrębie zewidencjonowanych zabytków archeologicznych wszelkie działania inwestycyjne powinny być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wokół zabytków archeologicznych, w odległości ok. 30 m, wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych. Funkcjonowanie strefy ma na celu zwiększenie ochrony dotychczas odkrytych zabytków archeologicznych w gminie.

W najbliższym czasie nie przewiduje się robót budowlanych, a także prac inwentaryzacyjnych przy stanowiskach archeologicznych.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Górzno nie funkcjonują muzea, w których znajdowałyby się zabytki. Nie odnotowuje się również innych miejsc przechowujących ruchome przedmioty o wartości zabytkowej, np. izby pamięci. W najbliższym czasie na terenie gminy powstanie muzeum regionalne, którego celem będzie kultywowanie pamięci regionu.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Z terenu Gminy Górzno nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (73 wpisy-stan na maj 2023 r.) oraz krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (9 wpisów-stan na maj 2023 r.). Z terenu gminy nie odnotowano również żadnego produktu wpisanego do listy produktów tradycyjnych, który prowadzi Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niemniej, na terenie Gminy Górzno występuje nieznaczną liczbą przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Gmina Górzno znajduje się w historycznych granicach ziemi czerskiej, dawnej jednostki wchodzącej w skład województwa mazowieckiego. Wraz z 3 rozbiorem Polski ziemia czerska została wymazana z map.

Ryc. 16. Etnograficzna mapa Polski

Źródło: www.niezlomni.com

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Górzno działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Aktywnie rozwijają kulturę ludową zwłaszcza lokalną i regionalną. Należy do nich zaliczyć:

1. Koło Gospodyń Wiejskich w Górninie "Górnianeczki"
2. Koło Gospodyń Wiejskich w Łąkach
3. Koło Gospodyń Wiejskich "Goźdniczanki" w Goźdżiku

4. Koło Gospodyń Wiejskich w Chęcinach "Chęcinianki"
5. Koło Gospodyń Wiejskich w Samorządkach "Zgrane babki"
6. Koło Gospodyń Wiejskich w Uninie "Uninianki"
7. Koło Gospodyń Wiejskich w Kobylej Woli "Kobylanki"
8. Koło Gospodyń Wiejskich w Mierzącze
9. Koło Gospodyń Wiejskich w Reducinie

Wycinanki

W Wólce Ostrożeńskiej funkcjonowała tradycja opracowywania ludowych wycinanek garwolińskich.

Kapela Trzpiłów²

Niedaleko Garwolina leży niewielka, malownicza wieś Mierzączka (Gmina Górzno). Mieszkali tu bracia Trzpiłowie, wszyscy muzykanci, tworzący ludową kapelę. Powstała ona w wyniku konkursu „Na najlepsze wykonanie autentycznych tańców i muzyki ludowej”, którego była laureatem. Od 1974 r. kapela pozostawała pod patronatem Powiatowego Domu Kultury w Garwolinie. W jej skład wchodził: Jan Trzpił, ur. 24 VI 1915 r. -zm. 1992, grał na skrzypcach, klarnecie, fujarkach, harmonijce ustnej i na listkach, Bolesław Trzpił, ur. 23 VIII 1917 r. – zm. 1995, grał na harmonii i Stefan Trzpił, ur. 20 VI 1921 r. – zm. ok.2000 r., grał na bębnie. Przez kilka lat w kapeli tej grali na skrzypcach Jan Kurek i Tadeusz Zygałto oraz na harmonii Wacław Stabuszewski. Jan Trzpił był w kapeli najstarszym i najbardziej wszechstronnym muzykiem, kierownikiem zespołu. Muzykowaniem zajmował się od młodości, grając z ojcem na weselach i zabawach. Potrafił też wykonywać różne instrumenty muzyczne, szczególnie fujarki i bębni. Uczestniczył w konkursie na ludowe instrumenty muzyczne z terenu Mazowsze (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie 1975) uzyskując pierwszą nagrodę. W latach siedemdziesiątych kapela Trzpiłów była jedną z najbardziej znanych kapel ludowych. Uczestniczyła w wielu festiwalach, przeglądach i konkursach folklorystycznych. W latach 1974-1978 brała udział w Festiwalach Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym, zdobywając nagrody. Równocześnie Jan Trzpił otrzymał nagrodę indywidualną (I miejsce). Kapela Trzpiłów występowała w Płocku na Ogólnopolskich Festiwalach Folklorystycznych, w Ostrołęce, w konkursach autentycznych tańców i muzyki ludowej, wielokrotnie w Garwolinie, Warszawie, Siedlcach i Lublinie. Muzykę Trzpiłów nagrywało Polskie Radio i Telewizja.

Wydarzenia kulturalne promujące dziedzictwo niematerialne

Dni Górzna – impreza cykliczna gromadząca corocznie ok. 3 000 osób. Podczas imprezy koła gospodyń wiejskich prezentują pieśni ludowe, czy też potrawy lokalne. Organizowany jest konkurs na najsmaczniejszą potrawę.

Pozostałe tradycje

Coroczna msza w pierwszą niedzielę września w lesie w Uninie przy pomniku żołnierzy. Jest to msza polowa, która wpisała się na stałe do kalendarza uroczystości patriotyczno - religijnych powiatu garwolińskiego.

² https://www.nagrodakolberg.pl/laureaci-kapela_braci_trzpielow

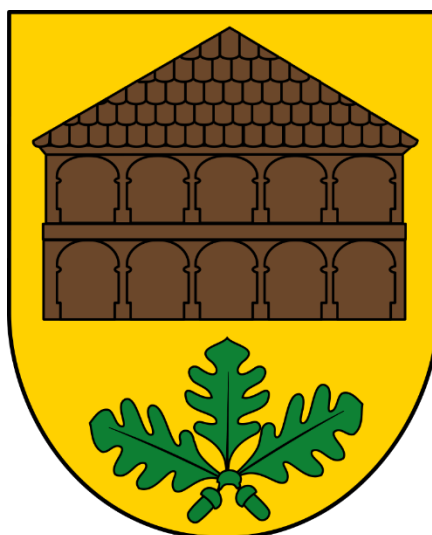

Herb Gminy

Herby gmin w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej gminy. Od 8 marca 1990 r. gminy uzyskały możliwość powołania herbów na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazując zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Herb Gminy Górzno ustanowiony został 30 grudnia 2005 r. i przyjęty został uchwałą Rady Gminy Górzno nr XXXI/162/05 w sprawie ustanowienia herbu, flagi i pieczęci Gminy Górzno. Na pierwszym planie przedstawiono w herbie dwukondygnacyjny spichlerz o spiczastym dachu w kolorze brązowym. Obiekt ten nawiązuje do spichlerza w Górznie, który jest najważniejszym zabytkiem gminy, a zarazem najstarszym zachowanym spichlerzem na Mazowszu. Poniżej niego znajduje się zielona, dębowa gałązka z trzema liśćmi dębu oraz dwoma żołędziami poniżej. Dąb jest przy tym symbolem o jednoznacznie pozytywnych konotacjach, jak np. długowieczność, potęga, świętość, cnota, odwaga, majestat, wiara człowieka, honor oraz niepodległość. Tło herbu w kolorze żółtym. Tarcza w typie hiszpańskim zaakcentowana została obramowaniem w kolorze czarnym.

Ryc. 17. Herb Gminy Górzno

Źródło: ugGórzno.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne na terenie gminy przetrwało częściowo. Elementy takie jak tradycyjna obrzędowość i tradycja lokalna w postaci zachowanych strojów regionalnych, gwary, potrawy regionalnej, twórców ludowych, legend nie występuje obecnie. Na terenie gminy nie odnotowuje się również organizacji pozarządowych,

fundacji, czy stowarzyszeń związanych z dziedzictwem kulturowym. Zachowane elementy niematerialne wymienione w niniejszym podrozdziale należy pielęgnować i dbać o nie, a w przypadku potencjału, który występował a obecnie nie funkcjonuje, tj. wycinanki i działalność kapeli Trzpiłów podjąć działania mające na celu ich reaktywację we współczesnych formach.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Górzno nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie prowadzone są trzy rejestry zabytków:

Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Na terenie Gminy Górzno znajduje się 6 obiektów rejestrowych wpisanych do księgi A. Wszystkie znajdują się w Górznie – siedzibie gminnej rozumianych jako Górzno i Górzno-Kolonia. Charakteryzowane zabytki datowane są na XVIII i XIX w.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Tabela 6. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja	Nr ewid. działki	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	Górzno-Kolonia	dwór	al. Kasztanowa 36	159/1	1 ćw. XVIII w.	Nr rej. zab. 310 z dn. 29.12.1983 r.
2	Górzno-Kolonia	oficyna w zespole dworskim	al. Kasztanowa 36	159/1	1840 r., remontowana współcześnie.	Nr rej. zab. A-310 z dn. 29.12.1983 r. i A-438 z dn. 12.10.1994 r.
3	Górzno-Kolonia	spichlerz w zespole dworskim	al. Kasztanowa 36	159/1	XVIII w.	Nr rej. zab. A-310 z dn. 29.12.1983
4	Górzno-Kolonia	park w zespole dworskim	al. Kasztanowa 36	159, 156/4, 160/1, 162/1, 156/5, 156/6, 236 i 134	XVIII w.	Nr rej. zab. A-438 z dn. 12.10.1994 r.
5	Górzno-Kolonia	aleja dojazdowa do dworu	al. Kasztanowa	236	XIX w.	Nr rej. zab. A-438 z dn. 12.10.1994 r.
6	Górzno	kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela	ul. Wyszyńskiego/ul. Jana Pawła II	55	1787 r., przebud. 1919 – 1920 r., remont 1945 – 1951 r.	Nr rej. zab. A-94/437 z dn. 22.03.1962 r.

Źródło: Rejestr zabytków województwa mazowieckiego, GEZ, dane własne

W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych. Oprócz przytoczonych poniżej danych należy zaznaczyć, że ogólny stan zachowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków należy ocenić na dobry. W najlepszym stanie jest kościół oraz oficyna dworska. Z kolei w najgorszym wydaje się być dwór, który wymaga pilnych prac remontowo-konserwatorskich.

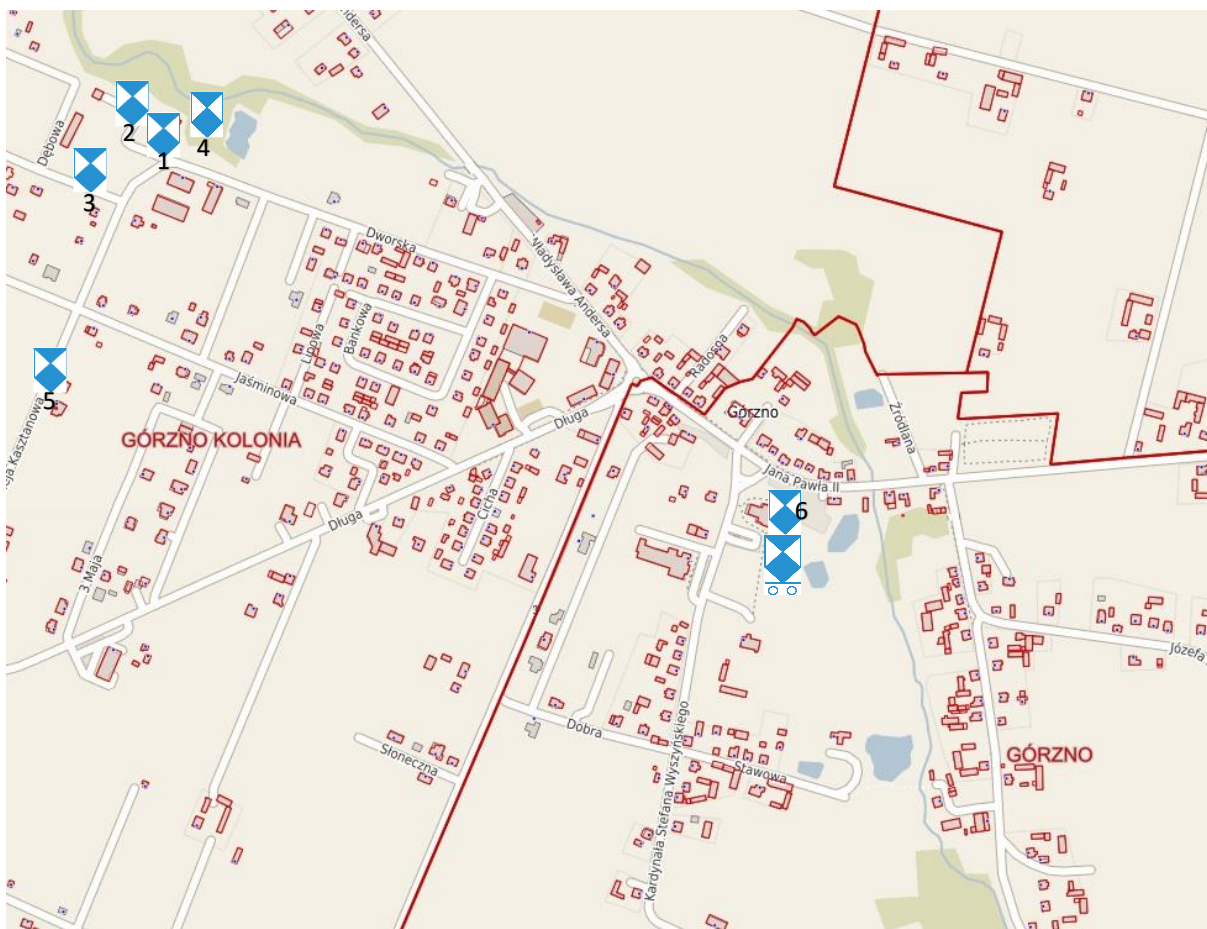
Tabela 7. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Materiał budowy	Styl architektoniczny	Własność
1	Górzno-Kolonia	dwór	drewno, tynkowany	brak cech charakt.	osoba prywatna
2	Górzno-Kolonia	oficyna w zespole dworskim	tynkowana	neogotyck	osoba prywatna
3	Górzno-Kolonia	spichlerz w zespole dworskim	drewno	budownictwo drewniane	osoba prywatna
4	Górzno-Kolonia	park w zespole dworskim	drewno	krajobrazowy	osoba prywatna
5	Górzno-Kolonia	aleja dojazdowa do dworu	drewno	brak	Gmina Górzno
6	Górzno	kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela	tynkowany	barok	parafia p.w. św. Jana Chrzciciela w Górznie

Źródło: opracowanie własne

Na poniższej mapie przedstawiono lokalizację zabytków nieruchomych oraz ruchomych (wyposażenie kościoła) wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Górzno.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

Ryc. 18. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: opracowanie własne na podkładzie www.gorzno.e-mapa.net

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Znak ten nie jest umieszczony na żadnym obiekcie. Konieczne jest zatem oznakowanie wszystkich zabytków.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony

dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.³

Ryc. 19. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno, w odniesieniu do obiektów objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków obowiązują następujące zasady ochrony:

- wszelkie działania inwestycyjne w obiektach wpisanych do rejestru zabytków powinny być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego,
- w przypadku remontów, przebudowy, zmian sposobu zagospodarowania i użytkowania należy zachować zabytkowy wystrój elewacji i wyposażenia wnętrza, utrzymać gabaryty i historyczne rozplanowanie wnętrza, stosować tradycyjne materiały budowlane o wysokiej jakości,
- ustala się priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej,
- wykorzystanie obiektu wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe powinno zapewniać trwałe zachowanie jego wartości,
- zakaz wprowadzania urządzeń technicznych, masztów itp. na obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków,
- rewaloryzacja otoczenia zabytków zgodnie z historycznym zagospodarowaniem,
- w sąsiedztwie obiektów zabytkowych zakaz wprowadzania funkcji kolidujących, mogących stanowić dla nich istotną uciążliwość, m.in. działalności produkcyjnej,
- ochrona zieleni towarzyszącej obiektom zabytkowym wpisanym do rejestru zabytków.

³ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Górzno prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Górzno w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa Gminy Górzno opracowana została w 2012 r. Funkcjonująca gminna ewidencja zabytków Gminy Górzno nie została przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Górzno. Należy niezwłocznie przyjąć gminną ewidencję zabytków w drodze Zarządzenia Wójta Gminy.

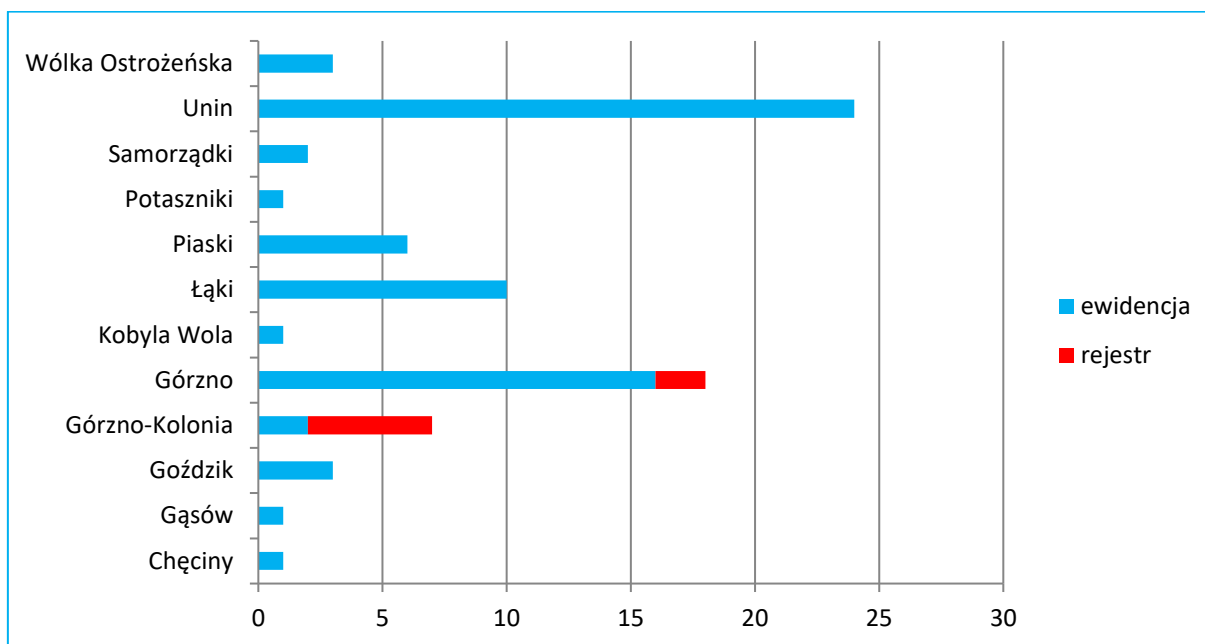
W ewidencji gminnej ujęte zostały 84 zabytki. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także inne obiekty prezentujące wartość zabytkową.

Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku. Biorąc pod uwagę powyższe oraz czas jaki minął od ostatniej wizji terenowej (2009 r.) gminna ewidencja zabytków Gminy Górzno powinna zostać zaktualizowana i dostosowana do obecnych wymogów prawnych. Stanowi ona podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Górzno.

Na poniższym wykresie przedstawiono zabytki ujęte w obowiązującej gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Uninie – 24. W Górznie odnotowano 18 zabytków, a w Łąkach 10. W pozostałych miejscowościach liczba występujących zabytków nie przekroczyła 10. Liczba 76 zabytków ujętych w GEZ na terenie 12 jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to zazwyczaj obiekty historyczne lub upamiętniające, a także posiadają wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa wiejskiego gminy. Większość obiektów znajdująca się w GEZ (bez rejestru zabytków) datowana jest na lata 20. i 30. XX w. Wyjątkiem jest cmentarz parafialny w Górznie z poł. XIX w., który jednocześnie jest najstarszym zabytkiem ewidencyjnym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno, w odniesieniu do obiektów objętych ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków, obowiązują następujące zasady ochrony:

- zachowanie obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków z możliwością rozbudowy, nadbudowy, przebudowy, zmiany sposobu użytkowania na zasadach określonych w planie miejscowym i zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego,
- trwałe zachowanie historycznej formy urbanistycznej i architektonicznej, utrzymanie cech stylowych, formy, kompozycji oraz detali architektonicznych zabytkowych obiektów,
- stosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych, takich jak: dachówka ceramiczna, drewno, kamień, cegła, szkło,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- rewitalizacja otoczenia zabytków zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, ochrona zieleni towarzyszącej obiektom zabytkowym.

Wśród poszczególnych grup zabytków, w gminnej ewidencji przeważają budynki mieszkalne. Ponadto na terenie gminy występuje duża liczba kapliczek, figur. W gminnej ewidencji zabytków znajdują się ponadto cmentarze, czy pomniki. Dziedzictwo sakralne jest skromnie reprezentowane przez kościół w Górznie – jedyny zabytkowy kościół w gminie, czy jedyny obiekt rezydencjonalny – dwór w Górznie. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę poszczególnych zabytków.

Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne stanowią ponad połowę wszystkich obiektów zabytkowych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i jest to najliczniejsza grupa zabytków będących w GEZ. Są w sposób szczególny narażone na wszelkiego rodzaju przekształcenia, co związane jest z różną świadomością ich właścicieli w nawiązaniu do zachowania dziedzictwa materialnego, jakim są właśnie zabytkowe domy. Należy do nich zaliczyć m.in. zewnętrzne ocieplenie ścian, niewłaściwą wymianę stolarki okiennej i drzwiowej poprzez zastosowanie niepierwotnych rozmiarów oraz materiału, zakrywanie detali architektonicznych, rozbudowanie budynków – dodawanie nowych kondygnacji, przybudówki, nieumiejętne zmiany pokrycia dachowego, itp. Budynki mieszkalne ujęte w GEZ datowane są lata 20. i lata 30. XX w. Są to głównie obiekty drewniane z dwuspadowymi dachami krytymi blachą płaską (charakterystyczną dla południowego Mazowsza) lub eternitem, jednokondygnacyjne ze strychem. Zazwyczaj 3-osiove z wejściem głównym w osi drugiej. W elewacjach bocznych posiadają charakterystyczne dla tego regionu okapniki. Na terenie Gminy Górzno występują zarówno budynki mieszkalne ustawione szczytowo do drogi przechodzącej przez wieś, jak i usytuowane do drogi kalenicowo. Zabytkowe domy z terenu gminy reprezentują historyczne budownictwo mieszkalne na obszarze wiejskim, niektóre z drobnym detalem architektonicznym w postaci opasek okiennych, gzymsów, ozdobnej ciesiółki w szczytach elewacji bocznych - szpice, okiennice, ganki itp.

Cmentarze

W gminnej ewidencji zabytków znajdują się cmentarze z Górzna. Najstarszym z nich jest cmentarz „księża górka”, na terenie którego nie zachowały się żadne nagrobki. Teren ten jest opustoszały, porośnięty samosiewami, obiekt w złym stanie wymagający prac ratunkowych. Pozostałe dwa cmentarze z Górzna są w dobrym stanie, ze względu na ciągle sprawowaną opiekę przy nich. Powstały w XIX w., a ich obecna powierzchnia jest identyczna. Na cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła żołnierzy AK poległych w 1944 r., która została ujęta w GEZ. Jest tu również najstarszy zachowany grobowiec rodziny Wilkońskich z 1868 r. (obecnie przebudowany). Na uwagę zasługuje kamienne ogrodzenie cmentarza. Z kolei z cmentarza parafialnego „starego” do GEZ włączono mogiły żołnierskie: żołnierzy polskich poległych w 1939 r. oraz Pawła Szweda poległego w Afganistanie w 2008 r. Najstarszym zachowanym nagrobkiem jest grób z 1911 r. Wszystkie cmentarze znajdują się we własności parafii górznieńskiej.

Tabela 8. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki
1	Górzno	cmentarz parafialny	1 poł. XIX w.	0,78	dobry	40
2	Górzno	cmentarz parafialny „stary”	pocz. XIX w.	0,78	dobry	108/1, 109
3	Górzno	cmentarz „księża górka”	XVIII w.	0,31	zły	88

Źródło: opracowanie własne

Fot. 2. Cmentarz parafialny w Górznie

Źródło: fotografia własna

Kapliczki i figury

Na terenie Gminy Górzno znajduje się 7 przydrożnych kapliczek oraz 2 figury, które ujęte zostały w GEZ. Kapliczki to obiekty należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Ich czas powstania szacuje się na pocz. XX w. Są żywymi miejscami kultu. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, modlą się przy nich głównie w maju – miesiącu maryjnym. Figury przedstawiające postać Chrystusa w Górznie i Uninie datowane są na 1934 r. Żaden z charakteryzowanych obiektów nie został wpisany do rejestru zabytków, większość z nich jest murowana i tynkowana w stonowanej kolorystyce. Kapliczka w Górznie, przy urzędzie gminy jako jedyna jest ceglana. Jest to zasługa prac konserwatorsko-remontowych przy kapliczce w 2019 r., podczas których zdjęto starą warstwę tynku i odsłonięto zabytkową cegłę. Charakteryzowane kapliczki to obiekty w kształcie dość szerokich słupów z niszą, w której znajduje się figura maryjna, posiadają osobne daszki zazwyczaj dwuspadowe, ogrodzone są żeliwnymi, metalowymi płotkami. Jedną z okazalszych kapliczek na terenie gminy jest kapliczka przy osp w Górznie wybudowana w stylu neogotyckim, która charakteryzuje się wysoką szpiczastą wieżą oraz czterema mniejszymi sterczynami po bokach. Inną kapliczką wartą odnotowania jest kapliczka w Kobylej Woli wybudowana w formach klasycyzujących. Z kolei kapliczka w Uninie przy domu nr 127 jako jedyna jest obiektem kubaturowym, do której można wejść. Jednocześnie znajduje się w najgorszym stanie ze wszystkich obiektów wymienionych poniżej.

Tabela 9. Zabytkowe kapliczki i figury

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Materiał
1	Górzno-Kolonia	kapliczka przydrożna	przy alei dojazdowej do dworu	pocz. XX w.	tynkowana
2	Górzno	figura Chrystusa w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela		1934 r.	piaskowiec
3	Górzno	kapliczka przydrożna	przy urzędzie gminy	pocz. XX w.	cegła
4	Górzno	kapliczka przydrożna	przy osp	1 poł. XX w.	tynkowana
5	Kobyla Wola	kapliczka przydrożna	przy domu nr 29	pocz. XX w.	tynkowana
6	Potaszniki	kapliczka przydrożna,	przy domu nr 11a	pocz. XX w.	tynkowana
7	Unin	kapliczka przydrożna	przy domu nr 127	pocz. XX w.	tynkowana

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

8	Unin	figura Chrystusa Gorejącego Serce	środkowa część wsi, po południowej stronie drogi Garwolin - Goździk	1934 r.	piaskowiec
9	Wólka Ostrożeńska	kapliczka przydrożna	przy domu nr 15	pocz. XX w.	tynkowana

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 3. Kapliczka przy urzędzie gminy w Górznie

Źródło: fotografia własna

Pomniki

Na terenie gminy znajdują się liczne pomniki związane z historycznymi wydarzeniami w dziejach gminy, regionu i kraju. Miejscowa ludność upamiętniła je stawiając obiekty małej architektury w postaci symbolicznych pomników, które wpisały się na stałe w krajobraz gminy. Są żywym przykładem patriotycznych postaw i pamięci. Obiekty te powstały głównie po II wojnie światowej, jednak pomnik w miejscowości Łąki datowany jest na 1928 r. i zgodnie z zapisami zawartymi w karcie GEZ jest to obiekt proponowany do wpisu do rejestru zabytków. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę.

Tabela 10. Pomniki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Datowanie	Materiał
1	Łąki	pomnik upamiętniający odzyskanie niepodległości Polski	przy szkole podstawowej	1928 r.	kamień
2	Górzno	pomnik upamiętniający ważne wydarzenia w historii chrześcijaństwa, w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela		pomnik współczesny	kamień, granit
3	Górzno	pomnik upamiętniający poległych w II wojnie światowej	przy urzędzie gminy	Pomnik współczesny	granit
4	Górzno	pomnik upamiętniający katastrofę samolotu prezydenckiego	przy urzędzie gminy	2012 r.	marmur

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

5	Unin	pomnik poświęcony żołnierzom WP poległym w 1939 r.	przy drodze Unin – Reducin, po stronie wschodniej	pomnik współczesny	granit
6	Unin	pomnik poświęcony żołnierzom AK biorącym udział w akcji „BURZA”	przy drodze Unin – Reducin, po stronie wschodniej	2004 r.	granit
7	Wólka Ostrożeńska	pomnik – kapliczka, poświęcony poległym w II wojnie światowej		1984 r.	beton

źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 4. pomnik upamiętniający poległych w II wojnie światowej przy urzędzie gminy w Górznie

Źródło: fotografia własna

Ponadto zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Górzno, na terenie gminy znajdują się obiekty upamiętniające historyczno-patriotyczne wydarzenia w historii Gminy Górzno, które ze względu na swoje wartości historyczne uznawane są za miejsca pamięci narodowej. Są to:

1. Mogiła zbiorowa - grobowiec żołnierzy Armii Krajowej - mogiła na Cmentarzu Parafialnym w Górznie (Nowy cmentarz),
2. Mogiła zbiorowa żołnierzy - mogiła na Cmentarzu Parafialnym w Górznie (Stary cmentarz),
3. Pomnik poświęcony Żołnierzom WP poległym w 1939 r. oraz pomnik poświęcony Żołnierzom AK biorącym udział w akcji "Burza" w lesie unińskim,
4. Kapliczka na mogile powstańców z 1863 r. w Uninie,
5. Pomnik-kapliczka w Wólce Ostrożeńskiej upamiętniająca poległych Polaków w czasie okupacji hitlerowskiej,
6. Pomnik ku czci pilotów 2-go Pułku Nocnych Bombowców Kraków – obelisk w miejscowości Kobyła Wola,
7. Pamiątkowy kamień i 3 dęby na placu szkolnym Publicznej Szkoły Podstawowej im. Marii Konopnickiej w Łąkach upamiętniające obchody 10-lecia Niepodległości Polski,
8. Pomnik w „Uroczysku Dębczyna” upamiętniający miejsce ukrywania się żołnierzy i partyzantów w czasie II wojny światowej,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

9. Obelisk kamienny przed Urzędem Gminy w Górznie upamiętniający poległych i pomordowanych w 1939-1945 z terenu Gminy Górzno,
10. Izba Patriotyczna w PSP im. Władysława Józwickiego w Górznie,
11. Grobowiec rodziny Wilkońskich z 1866 r., zarządców Górzna w latach 1864-1920,
12. Mogiła Bronisława Rojka, wielkiego patrioty z osady „Dębczyna”, zamordowanego w obozie sowieckim tzw. zespole łagrów Borowicze,
13. Nagrobek księdza Augustyna Balcewicza z 1869 r. na Cmentarzu Parafialnym w Górznie (Nowy cmentarz),
14. Tablica pamiątkowa w kościele parafialnym w Górznie poświęcona poległym, pomordowanym i żołnierzom AK placówki „Górzno”,
15. Tablica pamiątkowa w Kaplicy parafialnej w Uninie poświęcona poległym i pomordowanym żołnierzom Armii Krajowej,
16. Kropielnica ze starej kaplicy w Uninie z 1941 r., umieszczona w nowym kościele w Uninie,
17. Tablica pamiątkowa poświęcona Piotrowi Michalakowi wójtowi Gminy w latach 1936-1943, znajdująca się przy wejściu do Urzędu Gminy w Górznie,
18. Tablica pamiątkowa w Szkole Podstawowej w Górznie poświęcona Władysławowi Józwickiemu ps. „Sęp” żołnierzowi AK,
19. Pomnik pamięci ks. kan. dr Władysława Zwierza, proboszcza parafii Górzno w latach 1973-1995, znajdujący się przed kaplicą w Łąkach,
20. Kamień pamiątkowy na tyłach kościoła ustawiony w 2000 r. Obelisk poświęcony jubileuszowi 1000-lecia chrztu Polski, wizycie Ojca Świętego.

Studium ustala utrzymanie miejsc pamięci narodowej w dotychczasowej formie wraz z ochroną ich lokalizacji.

Obiekty należące do własności Gminy Górzno

W poniższej tabeli przedstawiono obiekty, które znajdują się we własności Gminy Górzno. Ich łączna liczba wynosi 5. Obiekty te są w stanie zadawalającym lub dobrym, jednak część z nich wymaga drobnych prac naprawczych. Poniżej wymienione zabytki są dostępne publicznie.

Tabela 11. Zabytki będące we własności Gminy Górzno

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Usytuowanie	Czas powstania	Wpis do rejestru zabytków
1	Górzno-Kolonia	aleja dojazdowa do dworu	al. Kasztanowa	XIX w.	tak
2	Górzno	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy urzędzie gminy	pocz. XX w.	nie
3	Górzno	pomnik upamiętniający poległych w II wojnie światowej, (granit)	przy urzędzie gminy	pomnik współczesny	nie
4	Górzno	pomnik upamiętniający katastrofę samolotu prezydenckiego, (marmur)	przy urzędzie gminy	2012 r.	nie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

5	Unin	pomnik poświęcony żołnierzom WP poległym w 1939 r., (granit)	przy drodze Unin – Reducin, po stronie wschodniej	pomnik współczesny	nie
---	------	--	---	--------------------	-----

Źródło: dane UG w Górznie

Wojewódzka ewidencja zabytków

Wśród obiektów, które znalazły się w GEZ znajdują się zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Część z nich została wpisana do rejestru zabytków. Poniżej wskazano, które obiekty zostały wpisane do rejestru zabytku, które ujęte są w ewidencji wojewódzkiej, a które znajdują się w ewidencji gminnej. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte wszystkie obiekty znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestrze zabytków.

Tabela 12. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejsowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Datowanie	GEZ	WEZ	Wpis do rejestru
1	Górzno-Kolonia	dwór, (drew./ mur.)	al. Kasztanowa 36	1 ćw. XVIII w.	tak	tak	tak
2	Górzno-Kolonia	oficyna w zespole dworskim, (mur.)	al. Kasztanowa 36	1840 r., remontowana współcześnie	tak	tak	tak
3	Górzno-Kolonia	spichlerz w zespole dworskim, (drew.)	al. Kasztanowa 36	XVIII w.	tak	tak	tak
4	Górzno-Kolonia	park w zespole dworskim	al. Kasztanowa 36	XVIII w.	tak	tak	tak
5	Górzno-Kolonia	aleja dojazdowa do dworu	al. Kasztanowa	XIX w.	tak	tak	tak
6	Górzno	kościół par. p.w. św. Jana Chrzyciela, (mur.)	ul. Wyszyńskiego/ul. Jana Pawła II	1787 r., przebud. 1919 – 1920 r., remont 1945 – 1951 r.	tak	tak	tak
7	Górzno	plebania w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzyciela, (mur.)	ul. Wyszyńskiego 3	I. 30 – XX w.	tak	tak	nie
8	Górzno	cmentarz parafialny	ul. Jana Pawła II/ul. Cmentarna	1 poł. XIX w.	tak	tak	nie
9	Górzno	cmentarz parafialny „stary”	południowy skraj miejscowości	pocz. XIX w.	tak	tak	nie
10	Górzno	cmentarz „księża górka”	wschodnia część miejscowości, przy drodze do Żelechowa, po jej stronie zach.	XVIII w.	tak	tak	tak
11	Łąki	dom nr 59, (drew.)	59	I. 30 - XX w.	tak	tak	nie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

Lp.	Miejsco-wość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres (lokalizacja)	Datowanie	GEZ	WEZ	Wpis do rejestru
12	Piaski	dom nr 13, (drew.)	13	I. 30 – XX w.	tak	tak	nie
13	Unin	dom nr 56, (drew.)	56	Pocz. XX w.	tak	tak	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUOZ w Warszawie Delegatura w Siedlcach

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.6. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (zabytki rejestrowe) z terenu gminy.

Górzno – dwór

Dwór w Górznie wybudowany został prawdopodobnie z końcem XVII w. lub początkiem XVIII w., przebudowany w latach 1959-1960. Wzniesiony zapewne jeszcze przez ród Żebrowskich, zamieszkiwany później przez Paliszewskich i Wilkońskich. Budynek 11-osiowy, dwutraktowy, symetryczny z gankiem w osi 5, 6 i 7. Ganek charakteryzuje się tokańskimi pilastrami w narożach, szczyt zwieńczony trójkątnie. Dwór nie posiada cech stylistycznych, jego kubatura wynosi 1050 m³, a powierzchnia 350 m². Ściany drewniane, później murowane i tynkowane, stropy i więzania dachu drewniane. Budynek posiada obecnie dach dwuspadowy kryty blachą płaską, wcześniej charakteryzował się dachem łamanym. Obecnie w złym stanie technicznym, we własności prywatnej.

Fot. 5. Dwór w Górznie

Źródło: fotografia własna

Górzno - oficyna

Oficina w Górznie wybudowana została ok. 1840 r. XIX-wieczny obiekt o cechach neogotyckich, na wysokiej podmurówce, asymetryczny charakteryzuje się bogatym detalem architektonicznym, np. liczne gzymsy, arkady, blanki, lizeny, sterczyny, portal zwieńczony trójkątnie, itp. Obecnie pełni funkcję domu mieszkalnego, jego kubatura wynosi 819 m³, a powierzchnia 182 m². Ściany ceglane, tynkowane, stropy i więzania dachu drewniane. Budynek posiada obecnie dach łamany kryty blachą czerwoną dachówką. Obecnie w stanie bardzo dobrym, we własności prywatnej.

Fot. 6. Oficyna dworska w Górznie

Źródło: fotografia własna

Górzno – spichlerz

Najstarszy na Mazowszu spichlerz drewniany z początku XVIII w. Jest on pięknym przykładem kunsztu budowlanego z tego okresu. Spichlerz wchodził w skład zabudowy dworskiej, stanowiącej w pierwszych dekadach XIX w. własność rodziny Paliszewskich. Wzniesiony na planie prostokąta, zorientowanego dłuższą osią w kierunku północny zachód - południowy wschód. Drewniany, dwukondygnacyjny w konstrukcji zrębowej, z kopertowym dachem pokrytym gontem. Wejście na poziom parteru usytuowane osiowo w ścianie północno wschodniej – frontowej w niewielkiej wnęcie, w której w bocznych ścianach znajdują się wejścia do dwu wąskich sąsieków. W górnej kondygnacji od frontu oraz w ścianach szczytowych, umieszczono podcienia na profilowanych słupach spinających odcinkowe arkady. Pod okapem dachu znajduje się profilowany gzyms. Dostęp na górną kondygnację po drewnianych schodkach, zlokalizowanych w elewacji południowo- wschodniej. Stropy między kondygnacjami drewniane, belkowane, oparte na słupach z mieczami w osi podłużnej, oraz wzdłuż ścian spichlerza. Słupy w osi budynku na obu kondygnacjach profilowane. W elewacjach budynku znajdują się niewielkie eliptyczne okienka, zabezpieczone drewnianą kratą. Więźba dachowa jętkowa, dwustolcowa wzmocniona mieczami pokryta gontem na deskowaniu pełnym. Spichlerz restaurowany był w roku 1959 oraz aktualnie, przez prywatnego właściciela obiektu.⁴

⁴ <https://samorząd.gov.pl/web/gmina-gorzno/warto-zobaczyc>

Fot. 7. Spichlerz w Górznie

Źródło: fotografia własna

Górzno – park

Park w Górznie pochodzi najprawdopodobniej z XVIII w., co potwierdzają badania wskazujące na wiek najstarszych drzew w parku. Dwór w Górznie założyli Żebrowscy, zatem można wnioskować, że również oni założyli park. Brak jednak informacji o okolicznościach jego powstania. Nosi cechy typowe dla parku krajobrazowego. Od południa prowadzi do niego aleja kasztanowa. Na terenie parku występują pomniki przyrody – dąb oraz wiąz. Całe założenie dworsko-parkowe założone zostało na planie zbliżonym do prostokąta, przy czym tylko północna część ma charakter parkowy. W tej części występuje liczny starodrzew, ozdobny staw, a teren opada łagodnie ku rzece wyznaczającej północną granicę parku. W południowej części założenia się nie zachował, został zlikwidowany w poł. XX w. Obecnie w stanie bardzo dobrym, we własności prywatnej.

Fot. 8. Park w Górznie

Źródło: fotografia własna

Górzno – aleja

Aleja parkowa prowadząca do dworu znajduje się przy ulicy o nazwie aleja Kasztanowa co jest bezpośrednio związane z występującym tu drzewostanem. Kasztanowce w ilości 94 szt. uznane zostały jako pomnik przyrody i są na terenie gminy uznawane za najcenniejsze założenie zieleni. Aleja

o długości ok. 650 m dostępna jest publicznie, należy do własności Gminy Górzno. Zamknięta dziedzińcem z gazonem przed fasadą rezydencji. Jej stan jest bardzo dobry.

Fot. 9. Aleja prowadząca do dworu w Górznie

Źródło: fotografia własna

Górzno – kościół

Parafia w Górznie erygowana została już w 1485 r., a fundatorami świątyni była rodzina Kośmierzkowskich. Obecny kościół wybudowany został w 1787 r. staraniem ks. Benedykta Strzałkowskiego, jego konsekracja miała miejsce w 1808 r., zaś całkowite prace wykończeniowe trwały aż do 1907 r. Podczas I wojny światowej kościół został uszkodzony, a w latach 1919-1920 przebudowano go wg. projektu Bolesława Pleszyńskiego. Dobudowano nowy transept oraz prezbiterium. W latach 20. XX w. dobudowano zakrystię. W latach 1945-1951 r. generalnie wyremontowany. Obiekt reprezentuje cechy barokowe, murowany, tynkowany, trzynawowy ze sklepieniami żaglastymi, orientowany, założony na planie krzyża. Na uwagę zasługują elementy wyposażenia kościoła, które pochodzą jeszcze z poprzednich świątyń. Przy wejściu do kościoła zawieszony niebiesko-biały znak zabytku – obiekt chroniony. Fasada kościoła dekoracyjna z półkolumnami, pilastrami, niszami z figurami świętych, gzymsami, oculusem. Elewacja zwieńczona została szczytem trzystrefowym ze spływami ujętymi po bokach oraz dwoma wieżami z hełmami i latarniami. W kościele znajdują się epitafia: Piotra Paliszewskiego sędziego pokoju zmarłego w 1827 roku, Ignacego Żebrowskiego sędziego pokoju zmarłego w 1849 roku z portretem, Klemensa Wilkońskiego zmarłego w 1851 roku, Ludwiki z Paliszewskich Wilkońskiej oraz Antoniego Onufrego Pniewskiego z połowy XIX wieku.

Fot. 10. Kościół w Górznie

Źródło: fotografia własna

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Górzno przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Górzno. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Tabela 13. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Możliwość pozyskania środków europejskich z nowej perspektywy finansowej 2021-2027. 2. Możliwość finansowania prac konserwatorskich ze środków budżetu państwa. 3. Możliwość finansowania prac konserwatorskich z różnych źródeł finansowania. 4. Zwiększająca się świadomość mieszkańców o roli zabytków w funkcjonowaniu społecznym, kulturowym i gospodarczym. 5. Potencjał obiektów zabytkowych, w sposób szczególny kościół i założenie dworsko-parkowe w Górznie, w tym zabytkowy spichlerz. 6. Edukacja społeczna na rzecz właścicieli obiektów zabytkowych pozwalająca zrozumieć tematykę dziedzictwa kulturowego. 7. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków. 8. Zwiększenie ochrony najważniejszych zabytków poprzez nowe wpisy do rejestru zabytków. 9. Konsekwentna i długofalowa polityka na rzecz ochrony zabytków oparta na opracowanej dokumentacji. 10. Systematyczne prace nad dokumentacją związaną z zabytkami, np. aktualizacja GEZ, gminnego programu opieki nad zabytkami. 11. Utworzenie Izby Regionalnej w Górznie.	1. Brak programu opieki nad zabytkami na szczeblu krajowym w perspektywie 2023-2026. 2. Kończąca się perspektywa finansowa 2014-2020. 3. Brak możliwości pozyskania dofinansowań na szczeblu powiatowym. 4. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały. 5. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. 6. Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy. 7. Kosztowne i rosnące wydatki na prace przy obiektach zabytkowych. 8. Zawężony rynek specjalistów zajmujących się pracami remontowymi przy zabytkach. 9. Niechęć właścicieli obiektów zabytkowych do służb ochrony konserwatorskiej oraz do obowiązujących przepisów względem zabytków. 10. Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich. 11. Konkurencja turystyki zabytkoznawczej ze strony sąsiadujących gmin.
Mocne strony	Słabe strony
1. Opracowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego. 2. Aktualne zapisy dotyczące zabytków w licznych MPZP. 3. Występujące zabytki wpisane do rejestru zabytków. 4. Uwzględnienie w GEZ licznych grup zabytków, w tym opracowana ewidencja zabytków nieruchomości i zabytków archeologicznych, 5. Licznie zachowane drewniane budownictwo mieszkalne. 6. Duża liczba zabytkowych kapliczek będąca w dobrym stanie. 7. Sukcesywnie prowadzone remonty zabytków przez Urząd Gminy. 8. Zachowane elementy krajobrazu kulturowego, ekspozycje terenowe, sylweta kościoła w Górznie. 9. Powstające muzeum regionalne. 10. Licznie działające KGW na rzecz dziedzictwa kulturowego. 11. Liczne miejsca pamięci narodowej.	1. Brak uchwały dotyczącej zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach z terenu gminy. 2. Nieaktualizowana gminna ewidencja zabytków. 3. Brak Zarządzenia Wójta przyjmującego GEZ. 4. Licznie występujący eternit na dachach zabytkowych domów. 5. Zły stan części budynków mieszkalnych i cmentarza "księża górka" w Górznie. 6. Niewystarczające środki finansowe właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i remontowe. 7. Znikoma liczba organizowanych imprez kulturalnych krzewiących postawy lokalne. 8. Częściowo zapomniane elementy dziedzictwa niematerialnego. 9. Brak organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego gminy.

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń wypracowanych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym. Gmina Górzno jako jednostka samorządu terytorialnego zaplanowała ochronę i opiekę nad zabytkami znajdującymi się w GEZ, a także zamierza zainicjować szereg działań mających na celu przywrócenie wartości niematerialnych.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026 uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

1. *Dziedzictwo kulturowe na rzecz przyszłych pokoleń.*
2. *Dokumentacja zabytków.*
3. *Edukacja i promocja walorów kulturowych.*

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026:

- 1.1. *Ochrona zabytków.*
- 1.2. *Współpraca z właścicielami zabytków.*
- 1.3. *Przywrócenie dziedzictwa niematerialnego.*
- 2.1 *Ochrona ekspozycji obiektów oraz zachowanie historycznych relacji przestrzennych.*
- 2.2 *Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i dokumentacji związanej z zabytkami.*
- 3.1 *Kształtowanie postaw historyczno-kulturowych.*
- 3.2 *Wykorzystanie walorów kulturowych gminy dla rozwoju rekreacji i wypoczynku.*
- 3.3 *Promocja dziedzictwa kulturowego.*

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych 8 kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone zostały na 2 etapy. Pierwszy na lata 2023-2024, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2025 r. oraz drugi przypadający na lata 2025-2026. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2025-2026.

Zadania w okresie 2023-2024 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2025-2026. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

Tabela 14. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2023-2024	2025-2026	Proponowany realizator
Priorytet 1. Dziedzictwo kulturowe na rzecz przyszłych pokoleń				
1.1 Ochrona zabytków	1. Wymiana pękniętej płyty, wykonanie obelisku z płyt granitowych przy pomniku przy urzędzie gminy, upamiętniającego poległych w II wojnie światowej			UG
	2. Remont kapliczki przy OSP Górzno			UG
	3. Remont pomnika żołnierzy poległych w 1939 r. na starym cmentarzu parafialnym			UG
	4. Remont posadzki oraz cokołu na ścianach wewnątrz kościoła w Górznie			P
	5. Remont dachu plebani w Górznie			P
	6. Prowadzenie okresowych prac porządkowych na cmentarzu „księża górka” w Górznie, usunięcie samosiewów, ustawienie tabliczki upamiętniającej			P, UG
	7. Wzmocnienie konstrukcji spichlerza w Górznie, impregnacja od grzybów i insektów, uszczelnienie szpar			W
	8. Usunięcie eternitu z dachów zabytkowych domów oraz zastąpienie ich pokryciem dachu zgodnie ze wzorcami historycznymi			W
	9. Aplikowanie z wnioskami o dofinansowanie w konkursach na remonty i konserwację zabytków			W, UG, P
1.2. Współpraca z właścicielami zabytków	1. Informowanie właścicieli o zmianach zachodzących w gminnej ewidencji zabytków			UG
	2. Pomoc merytoryczna dla właścicieli zabytków w zakresie aplikowania o dofinansowanie na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach			UG
	3. Ustalenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych, naukowych i dokumentacyjnych dla zespołu dworsko-parkowego w Górznie – jedyne zachowanego zespołu rezydencjonalnego na terenie gminy			UG, W
1.2. Przywrócenie dziedzictwa niematerialnego	1. Utworzenie regionalnego muzeum kultywującego tradycje ludowe i edukację przyszłych pokoleń, stworzenie nowych miejsc pracy			UG, M
	2. Zebranie dokumentacji nt. dawnego życia mieszkańców, wyglądu domów, zabytków, ubiorów, poszukiwanie fotografii, przedmiotów użytku domowego, swoistych dzieł kultury ludowej związanych z gminą			UG, M
	3. Podjęcie działań mających na celu reaktywację tradycji opracowywania wycinanek garwolińskich			M
	4. Powołanie zespołu ludowego nawiązującego do tradycji Kapeli Trzpiłów			M
	5. Powrót do ludowego tkactwa			M
	6. Udział kół gospodyń wiejskich w przekazywaniu lokalnych tradycji śpiewaczych, kulinarnych, itp.			KGW

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Priorytet 2. Dokumentacja zabytków				
2.1. Ochrona ekspozycji obiektów oraz zachowanie historycznych relacji przestrzennych	1. Przyjęcie uchwałą nowo opracowanego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego			UG
	2. Przestrzeganie zasad ochrony zabytków zawartych w MPZP oraz Studium			UG
	3. Podtrzymanie wizerunku ekspozycji najbardziej wartościowych zabytków, w tym sylwety kościoła w Górznie			UG
2.2. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i dokumentacji związanej z zabytkami	1. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków architektury i budownictwa			UG
	2. Przyjęcie GEZ Zarządzeniem Wójta			UG
	3. Podjęcie uchwały dotyczącej zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach z terenu gminy			UG
	4. Opracowanie gminnego programu rewitalizacji			UG
Priorytet 3. Edukacja i promocja walorów kulturowych				
3.1. Kształtowanie postaw historyczno-kulturowych	1. Udział gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem w szkoleniach dotyczących dziedzictwa kulturowego			UG
	2. Udział w konkursie wojewódzkim pn. „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”			W
	3. Organizacja lekcji historycznych dla dzieci i młodzieży			M
	4. Organizacja czasowych wystaw, prezentacji multimedialnych, filmów związanych z historią gminy			M
	5. Zaprojektowanie oraz ustawienie tablic historycznych w najważniejszych i najciekawszych miejscach na terenie gminy			UG
3.2. Wykorzystanie walorów kulturowych gminy dla rozwoju rekreacji i wypoczynku	1. Zwiększenie liczby festynów, imprez promujących lokalne dziedzictwo oraz zabytki			UG
	2. Opracowanie szlaku turystycznego uwzględniającego dziedzictwo gminy			UG
	3. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków			UG, S
3.3. Promocja dziedzictwa kulturowego	1. Wydanie folderu promującego walory przyrodniczo-kulturowe gminy			UG
	2. Systematyczne zamieszczania na stronie internetowej gminy informacji dotyczących zabytków, np. naborów konkursowe, historia, dokumentacja, itp.			UG,
	3. Opracowanie spotu promującego gminę z uwzględnieniem jej zabytków			UG

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów:

KGW – Koła Gospodyń Wiejskich; M – Muzeum; P – Parafia; S – Starostwo; UG – Urząd Gminy; W – Właściciele.

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie gminnego programu rewitalizacji, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, wydanie decyzji o warunkach zabudowy, przyjęcie GEZ Zarządzeniem, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ze środków własnych oraz zewnętrznych, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, parafią, stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi, kołami gospodyń wiejskich, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GEZ, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2027-2030).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Górzno sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno przyjmuje Rada Gminy w Górznie, po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno Wójt Gminy Górzno sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy w Górznie.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu **1. Dziedzictwo kulturowe na rzecz przyszłych pokoleń:**

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba zabytkowych domów, z których usunięto eternit;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie;
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na ratowanie zabytków;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- liczba otrzymanych wniosków o dofinansowanie w ramach zadań własnych gminy;
- wartość finansowa przyznanych dotacji w ramach zadań własnych gminy;
- liczba osób pracujących przy pracach porządkowych na cmentarzu;
- liczba właścicieli zabytków, którzy zostali poinformowani o zmianach w GEZ;
- liczba nowych miejsc pracy w muzeum regionalnym;
- liczba zebranych eksponatów do muzeum regionalnego;
- liczba osób, które opracowały wycinanki garwolińskie;
- liczba osób, które wstąpiły do zespołu ludowego;
- liczba osób, które podjęły prace tkackie;
- liczba kół gospodyń wiejskich, które aktywnie uczestniczyły w życiu publicznym gminy, np. poprzez występy na festynach.

W ramach priorytetu **2. Dokumentacja zabytków:**

- liczba opracowanych kart GEZ architektury i budownictwa;
- wartość finansowa udzielonych dotacji przez gminę na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach z terenu gminy;
- liczba uchwał/zarządzeń przyjmująca dokumentację dot. zabytków.

W ramach priorytetu **3. Edukacja i promocja walorów kulturowych:**

- liczba spotkań szkoleniowych o tematyce dziedzictwa kulturowego i zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczba prac nadesłanych w konkursie z terenu Gminy Górzno;
- liczba zorganizowanych lekcji historycznych dla dzieci i młodzieży;
- liczba wystaw, prezentacji multimedialnych, filmów związanych z historią gminy;
- liczba tablic historycznych, które ustawiono w miejscowościach gminy;
- liczba zorganizowanych imprez nawiązujących do dziedzictwa i zabytków;
- wartość finansowa na poczet zrealizowania imprez i festynów;
- liczba zabytków rejestrowych, które zostały oznakowane;

- liczba sztuk wydane nakładu folderu gminnego;
- liczba osób odwiedzających stronę internetową gminy – zakładkę poświęconą zabytkom;
- liczba osób, które obejrzały spot promujący gminę .

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-finansingu możliwe jest dostosowanie budynków do prowadzenia zajęć, w tym obiektów zabytkowych. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe (powiat garwoliński nie posiada stosownej uchwały na podstawie której mógłby rozdysponowywać dotacje na zabytki).

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018 r. na podstawie art. 107a-107d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w trybie działu IVa Kodeksu postępowania administracyjnego. Wpływami do Funduszu są ponadto nawiązki zasądzane przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wpłaty na Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków będą dokonywane na rachunek bankowy prowadzony przez Bank Gospodarstwa Krajowego. W latach 2018-2020 udzielono 56 dotacji na łączną kwotę 10 mln 440 tys. 400 zł.

Programy MKiDN 2023-

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Osoby fizyczne nie są uprawnione do składania wniosków poza jednym programem – Ochrona zabytków. W 2021 roku przyznano ponad 240 mln zł dotacji na cele kulturalne w ramach 33 programów Ministra. Na rok 2023 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraj - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;
- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez BGK. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na bezzwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ramach ogłoszonego Naboru, Wnioskodawcy przysługuje prawo do złożenia maksymalnie dziesięciu wniosków o dofinansowanie, w limicie dofinansowania nieprzekraczającym dla każdego z wniosków 3 500 000 zł. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Wnioski o dofinansowanie składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczoną na stronie internetowej www.bgk.pl.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Oferta finansowania NFOŚiGW jest bardzo różnorodna, gdyż możliwość uzyskania dofinansowania obejmuje:

- środki krajowe;
- środki unijne;
- środki norweskie i EOG;
- System Zielonych Inwestycji – GIS;
- państwowe jednostki budżetowe;
- pomoc publiczną;
- wsparcie NFOŚiGW
- pomoc dla sektorów energochłonnych.

W ostatnich latach NFOŚiGW dofinansowywał prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczyły poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych. Dofinansowania otrzymywały również projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych. Obecnie nie są prowadzone nabory, niemniej należy bacznie obserwować stronę internetową NFOŚiGW czy nabory się nie pojawiły. W najbliższym czasie należy spodziewać się nowych konkursów ze względu na priorytetowe działania w obszarze zmian klimatycznych oraz nowych polityk energetycznych.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi nabory wniosków o przyznanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa, będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dla wnioskodawców starających się o dotację docelową obowiązujące Zarządzenie z dnia 31.10.2022r., w sprawie wprowadzenia Regulaminu naboru oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

rejestr zabytków ze środków budżetu Państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ww. regulamin określa zasady i tryb postępowania przy ubieganiu się o dotację celową na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w tym:

- uprawnionych wnioskodawców;
- koszty kwalifikujące się do dofinansowania;
- warunki udzielania dotacji celowej;
- tryb naboru wniosków;
- kryteria oceny wniosków.

Aby ubiegać się o dofinansowanie należy założyć konto oraz zarejestrować się przez system Witkac. Wnioski można składać w wyznaczonych naborach. Drugi nabór wyznaczono w dniach 01.06.2023-30.06.2023 r. – tylko refundacja.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2023 nie powinna przekraczać 200.000,00 zł.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2023 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2023 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo;
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

Z budżetu Województwa Mazowieckiego mogą być udzielane dotacje celowe na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego. Aby wziąć udział w naborze, należy złożyć wniosek wraz z załącznikami za pośrednictwem generatora wniosków w serwisie Witkac (www.witkac.pl). Podmiotem ubiegającym się o dotację może być każdy podmiot będący właścicielem bądź posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie oparte jest o tytuł prawny do zabytku, wynikający z użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego, albo stosunku

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

zobowiązaniowego, zwany dalej "Wnioskodawcą". O dofinansowanie nie mogą ubiegać się jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 72 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

W ramach priorytetu V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu (cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych) realizowane będą następujące typy projektów:

- rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej;
- turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

Grupa docelowa: mieszkańcy WM, w tym osoby ze specjalnymi potrzebami, użytkownicy – odbiorcy, widzowie instytucji kultury, turyści.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 22 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 5 500 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 30 000 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych oraz 11 000 000,00 EUR w regionach lepiej rozwiniętych.

W ramach Priorytetu IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim (cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie) realizowane będą następujące typy projektów:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Grupa docelowa: interesariusze procesu rewitalizacji, zidentyfikowani w gminnych programach rewitalizacji, w tym m.in. mieszkańcy, właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną lub gospodarczą; JST i ich jednostki organizacyjne; organy władzy publicznej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

W ramach kodu 166. Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury planuje się przeznaczyć 31 387 000,00 EUR w regionach słabiej rozwiniętych.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł.

Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej.

W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” to konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Na przestrzeni ostatnich 13 edycji konkursu, zrealizowanych przez NID, zostało nagrodzonych 241 zabytków. W 2022 roku w konkursie „Zabytek Zadbany” zgłoszonych zostało 100 obiektów, a nagrodzono 22. W imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadzór nad konkursami sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a za ich realizację odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa. Oceny konkursowych zgłoszeń dokonuje jury konkursowe, które jest powoływane przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy

i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Laureaci i wyróżnieni otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbanego” do oznakowania obiektów. Zabytki są prezentowane w dedykowanych wynikach konkursu wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2026 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

W art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Górzno nie posiada uchwały, dzięki której może dofinansowywać prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Podjęcie takiej uchwały zaproponowane został jako jedno z zadań w niniejszym Programie. Mając na uwadze fakt, iż Gmina Górzno jest niewielką gminą wiejską środki, które będzie mogła przeznaczyć na ww. prace są okrojone.

Zadaniami priorytetowymi w najbliższym okresie programowania będą kluczowe przedsięwzięcia w zakresie dziedzictwa kulturowego:

1. Wymiana pękniętej płyty, wykonanie obelisku z płyt granitowych przy pomniku przy urzędzie gminy, upamiętniającego poległych w II wojnie światowej.
2. Remont kapliczki przy OSP Górzno.
3. Remont pomnika żołnierzy poległych w 1939 r. na starym cmentarzu parafialnym.
4. Utworzenie regionalnego muzeum kultywującego tradycje ludowe i edukację przyszłych pokoleń.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Szacowaną wysokość finansowania planowanych przez Gminę Górzno zadań wskazanych w GPOnZ, w tym wymienionych powyżej kluczowych przedsięwzięć określa się na 10 000,00 zł rocznie.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy w Górznie oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- Koła Gospodyń Wiejskich z terenu gminy;
- Muzeum Regionalne, które powstanie w niedługim czasie;
- Parafię św. Jana Chrzciciela w Górznie, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 3, 08 – 404 Górzno;
- Starostwo Powiatowe w Garwolinie, ul. Mazowiecka 26, 08-400 Garwolin;
- Mazowiecki Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy, programie rewitalizacji oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

XII. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Garwolin i okolice, P. Ajdacki, J. Kałuszko, W. Sobociński, Warszawa 2004 r., Wyd. Studio Fotografii Przyrodniczej „Hajstra”;
2. Powiat Garwoliński pałace, dwory, folwarki, P. Ajdacki, Garwolin 2018 r., Wyd. Starostwo Powiatowe w Garwolinie, Wyd. Polihymnia.
3. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880 r., Druk „Wieku”;
4. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
5. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.maps.arcenum.com
www.gminy.pl
www.rejestr.io

www.niezlomni.com
www.bing.com
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.polskiezabytki.pl
www.samorząd.nid.pl
www.zabytek.pl
www.gorzno.e-mapa.net
www.gorzno.bip.gov.pl
www.amorząd.gov.pl/web/gmina-gorzno
www.nagrodakolberg.pl
www.garwolin.org

XIII. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Górzno z podziałem na sołectwa	30
Tabela 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków	45
Tabela 3. Stanowiska archeologiczne z ciągłością historyczną	50
Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje	50
Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	51
Tabela 6. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	57
Tabela 7. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków	57
Tabela 8. Zabytkowe cmentarze	62
Tabela 9. Zabytkowe kapliczki i figury	63
Tabela 10. Pomniki	64
Tabela 11. Zabytki będące we własności Gminy Górzno	66
Tabela 12. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków	67
Tabela 13. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy	73
Tabela 14. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	76

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Gmina Górzno na tle kraju	27
Ryc. 2. Gmina Górzno na tle gmin powiatu garwolińskiego	28
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Górzno	29
Ryc. 4. Obszar Gminy Górzno i okolic z 1922 r.	33
Ryc. 5. Chęciny w XVIII w.	34
Ryc. 6. Goździk w XVIII w.	35
Ryc. 7. Górzno w XVIII w.	36
Ryc. 8. Łąki w XVIII w.	37
Ryc. 9. Reducin w XVIII w.	37
Ryc. 10. Unin w XVIII w.	38
Ryc. 11. Wola Ostrożeńska w XVIII w.	38
Ryc. 12. Unin- przykład długiej ulicówki	41
Ryc. 13. Górzno- przykład wielodrożnicy	42
Ryc. 14. Obszary AZP na terenie Gminy Górzno	48
Ryc. 15. Lokalizacja fortalicji w Górznie	51
Ryc. 16. Etnograficzna mapa Polski	53
Ryc. 17. Herb Gminy Górzno	55

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

Ryc. 18. Lokalizacja zabytków wpisanych do rejestru zabytków	58
Ryc. 19. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	59

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	49
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości	49
Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości	61

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Zabytkowe wnętrza kościoła w Górznie.....	45
Fot. 2. Cmentarz parafialny w Górznie.....	63
Fot. 3. Kapliczka przy urzędzie gminy w Górznie	64
Fot. 4. pomnik upamiętniający poległych w II wojnie światowej przy urzędzie gminy w Górznie	65
Fot. 5. Dwór w Górznie.....	68
Fot. 6. Oficyna dworska w Górznie	69
Fot. 7. Spichlerz w Górznie	70
Fot. 8. Park w Górznie	70
Fot. 9. Aleja prowadząca do dworu w Górznie	71
Fot. 10. Kościół w Górznie	72

XIV ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa	Adres	Czas powstania	Formy ochrony/uwagi
1	Chęciny	dom nr 33a, (drew.)	33a	pocz. XX w.	
2	Łąki	pomnik upamiętniający odzyskanie niepodległości Polski, (kamień)	przy szkole podstawowej	1928 r.	proponowany do wpisu do rejestru zabytków
3	Gąsów	dom nr 27, (drew.)	27	I. 30 - XX w.	
4	Goździk	dwór, (drew.)	wschodni skraj miejscowości, po południowej stronie drogi przez wieś	pocz. XX w.	
5	Goździk	pozostałości parku w zespole dworskim		pocz. XX w.	
6	Goździk	dom nr 31, (drew.)	31	I. 30 - XX w.	
7	Górzno-Kolonia	dwór, (drew./ mur.)		1 ćw. XVIII w.	Nr rej. zab. 310 z dn. 29.12.1983 r.
8	Górzno-Kolonia	oficyna w zespole dworskim, (mur.)		1840 r., remontowana współcześnie.	Nr rej. zab. A-310 z dn. 29.12.1983 r. i A-438 z dn. 12.10.1994 r.
9	Górzno-Kolonia	spichlerz w zespole dworskim, (drew.)		XVIII w.	Nr rej. zab. A-18 z dn. 28.02.1957 r.
10	Górzno-Kolonia	park w zespole dworskim		XVIII w.	Nr rej. zab. A-438 z dn. 12.10.1994 r.
11	Górzno-Kolonia	aleja dojazdowa do dworu		XIX w.	Nr rej. zab. A-438 z dn. 12.10.1994 r.
12	Górzno-Kolonia	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy alei dojazdowej do dworu	Pocz. XX w.	
13	Górzno-Kolonia	dom nr 117, (drew.)		I. 30 – XX w.	
14	Górzno	układ przestrzenny miejscowości		XV – XIX w.	
15	Górzno	kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, (mur.)		1787 r., przebud. 1919 – 1920 r., remont 1945 – 1951 r.	Nr rej. zab. A-94/437 z dn. 22.03.1962 r.
16	Górzno	plebania w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, (mur.)		I. 30 – XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

17	Górzno	organistówka w zespole kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela, (drewn.)		pocz. XX w.	
18	Górzno	figura Chrystusa w zespole kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, (piaskowiec)		1934 r.	
19	Górzno	pomnik upamiętniający ważne wydarzenia w historii chrześcijaństwa, w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela, (kamień granit)		pomnik współczesny	
20	Górzno	cmentarz parafialny		1 poł. XIX w.	
21	Górzno	cmentarz parafialny, mogiła żołnierzy AK poległych w 1944 r.		1944 r., pomnik współczesny	
22	Górzno	cmentarz parafialny „stary”	południowy skraj miejscowości	pocz. XIX w.	
23	Górzno	cmentarz parafialny „stary”, mogiły żołnierskie: 1) żołnierzy polskich poległych w 1939 r. 2) Pawła Szweda poległego w Afganistanie w 2008 r.		Pomniki na mogiłach współczesne	
24	Górzno	cmentarz „księża górka”	wschodnia część miejscowości, przy drodze do Żelechowa, po jej stronie zach.	XVIII w.	Nr rej zab. A - 47/240 z dn. 18.03.1960 r.
25	Górzno	dom nr 88, (drew.)	88	I. 20-XX w.	
26	Górzno	dom nr 110, (drew.)	110	I. 30 - XX w.	
27	Górzno	dom nr 143a, (drew.)	143a	1 poł. XX w.	
28	Górzno	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy urzędzie gminy	pocz. XX w.	
29	Górzno	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy osp	1 poł. XX w.	
30	Górzno	pomnik upamiętniający poległych w II wojnie światowej, (granit)	przy urzędzie gminy	pomnik współczesny	
31	Górzno	pomnik upamiętniający katastrofę samolotu prezydenckiego, (marmur)	przy urzędzie gminy	2012 r.	
32	Kobyła Wola	pomnik poświęcony żołnierzom AK, walczącym w latach 1939-1945	w lesie pomiędzy Kobylą Wolą, a Ignacowem	współczesny	
33	Kobyła Wola	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy domu nr 29	pocz. XX w.	
34	Łąki	dom nr 48, (drew.)	48	I. 30 - XX w.	
35	Łąki	dom nr 55, (drew.)	55	I. 30 - XX w.	
36	Łąki	dom nr 58, (drew.)	58	I. 30 - XX w.	
37	Łąki	dom nr 59, (drew.)	59	I. 30 - XX w.	
38	Łąki	dom nr 61, (drew.)	61	I. 30 - XX w.	
39	Łąki	dom nr 62, (drew.)	62	I. 30 - XX w.	
40	Łąki	dom nr 72, (drew.)	72	I. 30 - XX w.	
41	Łąki	dom nr 93, (drew.)	93	I. 30 - XX w.	
42	Łąki	dom nr 109, (drew.)	109	I. 20 - XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

43	Piaski	dom nr 6, (drew.)	6	I. 30 – XX w.	
44	Piaski	dom nr 12, (drew.)	12	I. 30 – XX w.	
45	Piaski	dom nr 13, (drew.)	13	I. 30 – XX w.	
46	Piaski	dom nr 14, (drew.)	14	1936 r.	
47	Piaski	dom nr 15, (drew.)	15	I. 30 – XX w.	
48	Piaski	dom nr 25, (drew.)	25	I. 20 – XX w.	
49	Potaszniki	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy domu nr 11a	pocz. XX w.	
50	Samorządki	dom nr 25, (drew.)	25	I. 30 – XX w.	
51	Samorządki	dom nr 40, (drew.)	40	I. 30 – XX w.	
52	Unin	układ przestrzenny miejscowości		XV – XIX w.	
53	Unin	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy domu nr 127	pocz. XX w.	
54	Unin	dom nr 33, (drew.)	33	I. 30 – XX w.	
55	Unin	dom nr 34, (drew.)	34	I. 30 – XX w.	
56	Unin	dom nr 34a, (drew.)	34a	I. 30 – XX w.	
57	Unin	dom nr 47, (drew.)	47	I. 30 – XX w.	
58	Unin	dom nr 49, (drew.)	49	I. 30 – XX w.	
59	Unin	dom nr 51, (drew.)	51	I. 30 – XX w.	
60	Unin	dom nr 56, (drew.)	56	Pocz. XX w.	
61	Unin	dom nr 64, (drew.)	64	I. 30 – XX w.	
62	Unin	dom nr 72, (drew.)	72	I. 20 – XX w.	
63	Unin	dom nr 73, (drew.)	73	1 poł. XX w.	
64	Unin	dom nr 75, (drew.)	75	Pocz. XX w.	
65	Unin	dom nr 86, (drew.)	86	I. 20 – XX w.	
66	Unin	dom nr 94, (drew.)	94	I. 20 – XX w.	
67	Unin	dom nr 99, (drew.)	99	I. 20 – XX w.	
68	Unin	dom nr 109, (drew.)	109	1 poł. XX w.	
69	Unin	dom nr 115, (drew.)	115	I. 30 – XX w.	
70	Unin	dom nr 119, (drew.)	119	I. 30 – XX w.	
71	Unin	dom nr 121, (drew.)	121	I. 30 – XX w.	
72	Unin	dom nr 136, (drew.)	136	I. 20 – XX w.	
73	Unin	figura Chrystusa Gorejące Serce, (piaskowiec)	środkowa część wsi, po południowej stronie drogi Garwolin - Goździk	1934 r.	
74	Unin	pomnik poświęcony żołnierzom WP poległym w 1939 r., (granit)	przy drodze Unin – Reducin, po stronie wschodniej	pomnik współczesny	
75	Unin	pomnik poświęcony żołnierzom AK biorącym udział w akcji „BURZA”, (granit)	przy drodze Unin – Reducin, po stronie wschodniej	2004 r.	
76	Wólka Ostrożeńska	dom nr 17, (drew.)	17	I. 20 – XX w.	
77	Wólka Ostrożeńska	kapliczka przydrożna, (mur.)	przy domu nr 15	pocz. XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

78	Wólka Ostrożeńska	pomnik – kapliczka, poświęcony poległym w II wojnie światowej, (beton)		1984 r.	
----	----------------------	--	--	---------	--

Źródło: Gminna ewidencja zabytków, Wojewódzka ewidencja zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nazwa	Czas powstania
1	Unin	63-73/2/2	ślad osadnictwa	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich
2	Unin	63-73/1/1	ślad osadnictwa	neolit, koniec młodszej epoki kamienia
3	Goździk	63-73/4/108	ślad osadnictwa	epoka brązu?
4	Goździk	63-73/5/109	ślad osadnictwa	starożytność
5	Goździk	63-73/6/110	1) osada, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa	1) wczesna epoka żelaza, 2) epoka brązu – wczesna epoka kamienia, 3) XV w.
6	Goździk	63-73/7/111	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
7	Goździk	63-73/8/112	ślad osadnictwa	neolit
8	Goździk	63-73/9/113	ślad osadnictwa	starożytność
9	Goździk	63-73/10/114	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
10	Goździk	63-73/11/115	ślad osadnictwa	starożytność
11	Goździk	63-73/2/116	1) cmentarzysko, 2) kurhan?, krąg kamienny?, 3) grób szkieletowy	1) kultura przeworska: B1-B2/C1, 2) kultura wielbarska: okres wpływów rzymskich, 3) nieokreślony
12	Goździk	63-73/12/117	ślad osadnictwa	okres wpływów rzymskich
13	Goździk	63-73/13/118	ślad osadnictwa	starożytność
14	Goździk	63-73/14/119	ślad osadnictwa	kultura łużycka, epoka brązu? – wczesna epoka żelaza?
15	Goździk	63-73/15/120	ślad osadnictwa	mezolit
16	Goździk	63-73/16/121	ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza
17	Goździk	63-73/17/122	1) osada, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa	1) wczesna epoka żelaza, 2) starożytność, 3) wczesne średniowiecze
18	Goździk	63-73/18/123	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
19	Goździk	63-73/19/124	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
20	Goździk	63-73/20/125	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
21	Goździk	63-73/21/126	ślad osadnictwa	starożytność
22	Goździk	63-73/1/127	1) osada, 2) osada, 3) cmentarzysko kurhanowe i płaskie, 4) osada	1) kultura łużycka: koniec epoki brązu – okres halsztacki, 2) kultura przeworska; B1-B2, 3) kultura wielbarska; B2/C1- C2, 4) XVI – XVIII w.
23	Goździk	63-73/22/128	miejsce produkcji żelaza	okres wpływów rzymskich
24	Goździk	63-73/23/129	1) ślad osadnictwa, 2) osada, 3) ślad osadnictwa	1) starożytność, 2) kultura przeworska: okres późno lateński – okres wpływów rzymskich, 3) średniowiecze

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

25	Goździk	63-73/24/130	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
26	Goździk	63-73/25/131	osada	kultura przeworska: okres wpływów rzymskich
27	Goździk	63-73/26/132	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) okres wpływów rzymskich, 2) wczesne średniowiecze
28	Unin	63-73/4/133	1) ślad osadnictwa, 2) osada	1) starożytność, 2) kultura przeworska: okres późno lateński – okres wpływów rzymskich?
29	Unin	63-73/5/134	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) starożytność, 2) okres wpływów rzymskich
30	Unin	63-73/6/135	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
31	Unin	63-73/7/136	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) starożytność? – wczesne średniowiecze?, 2) wczesne średniowiecze, XI w.
32	Unin	63-73/8/137	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) starożytność? – wczesne średniowiecze?, 2) wczesne średniowiecze
33	Unin	63-73/9/138	ślad osadnictwa	starożytność? – wczesne średniowiecze?
34	Unin	63-73/10/139	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa	1) starożytność? – wczesne średniowiecze?, 2) okres wpływów rzymskich, 3) wczesne średniowiecze
35	Unin	63-73/11/140	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) kultura łużycka: epoka brązu?, 2) okres późno lateński – okres wpływów rzymskich
36	Unin	63-73/12/141	obozowisko	starożytność? – wczesne średniowiecze?
37	Unin	63-73/13/142	1) ślad osadnictwa, 2) osada, 3) ślad osadnictwa	1) mezolit, 2) wczesne średniowiecze, XII – XIII w., 3) XV w
38	Unin	63-73/14/143	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) kultura przeworska: okres późno lateński – okres wpływów rzymskich, 2) XV w
39	Unin	63-73/15/147	1) osada, 2) osada	1) kultura przeworska: okres późno lateński – okres wpływów rzymskich, 2) wczesne średniowiecze, XII w.
40	Mierzączka	65-72/1/1	ślad osadnictwa	epoka kamienia – wczesna epoka żelaza
41	Mierzączka	65-72/2/2	punkt osadniczy	nowożytność
42	Mierzączka	65-72/3/3	1) ślad osadnictwa, 2) osada, 3) osada jednodworczna	1) wczesna epoka żelaza, 2) wczesne średniowiecze, 3) nowożytność
43	Mierzączka	65-72/4/4	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) wczesne średniowiecze, 2) nieokreślone
44	Mierzączka	65-72/5/5	osada	wczesne średniowiecze, XII – XIII w.
45	Górzno-Kolonia	65-72/23/6	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
46	Górzno-Kolonia	65-72/24/7	osada jednodworcza	nowożytność
47	Józefów	65-72/1/16	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa	1) starożytność, 2) epoka brązu – wczesna epoka żelaza, 3) wczesne średniowiecze
48	Kobyła Wola	65-72/2/17	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) wczesne średniowiecze, 2) późne średniowiecze - nowożytność
49	Kobyła Wola	65-72/3/18	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) epoka brązu, 2) nieokreślone

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

50	Józefów	65-72/2/19	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
51	Józefów	65-72/3/20	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa, 3) ślad osadnictwa, 4) ślad osadnictwa	1) paleolit, 2) neolit, 3) wczesne średniowiecze, 4) późne średniowiecze/nowożytność
52	Józefów	65-72/4/21	1) ślad osadnictwa, 2) punkt osadniczy	1) wczesne średniowiecze, 2) późne średniowiecze - nowożytność
53	Kobyła Wola	65-72/4/22	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) wczesne średniowiecze, 2) nowożytność
54	Kobyła Wola	65-72/5/23	osada	wczesne średniowiecze
55	Kobyła Wola	65-72/6/24	ślad osadnictwa	starożytność
56	Kobyła Wola	65-72/7/25	1) ślad osadnictwa, 2) ślad osadnictwa	1) wczesne średniowiecze, 2) późne średniowiecze - nowożytność
57	Kobyła Wola	65-72/8/26	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
58	Kobyła Wola	65-72/9/27	ślad osadnictwa	starożytność
59	Kobyła Wola	65-72/10/28	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
60	Józefów	65-72/5/32	ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza
61	Kobyła Wola	65-72/1/39	punkt osadniczy	paleolit
62	Łąki	65-74/1/9	obozowisko	epoka kamienia – epoka brązu
63	Chęciny	64-73/1/1	wieś historyczna	XVI – XX w., okres nowożytny
64	Goździk	64-73/25/2	wieś historyczna, folwark, majorat rządowy	późne średniowiecze - okres nowożytny, XV – XX w.
65	Łąki	64-73/1/4	wieś historyczna	okres nowożytny, XIX – XX w.
66	Unin	64-73/22/7	wieś historyczna, folwark, majorat rządowy	XV – XX w.
67	Chęciny	64-73/1/8	ślady osadnictwa	starożytność
68	Chęciny	64-73/2/9	ślad osadnictwa	paleolit - mezolit
69	Goździk	64-73/26/14	ślady osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
70	Goździk	64-73/27/19	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
71	Unin	64-73/23/20	ślady osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
72	Unin	64-73/24/21	osada, obozowisko	kultura łużycka, epoka brązu – wczesna epoka żelaza
73	Unin	64-73/25/22	osada, obozowisko	kultura łużycka, epoka brązu – wczesna epoka żelaza
74	Unin	64-73/28/25	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
75	Unin	64-73/29/26	ślady osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
76	Unin	64-73/30/27	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
77	Unin	64-73/31/28	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
78	Unin	64-73/22/29	ślady osadnictwa	kultura łużycka, epoka brązu – wczesna epoka żelaza
79	Unin	64-73/33/30	ślady osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
80	Unin	64-73/34/31	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
81	Unin	64-73/35/32	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
82	Reducin	64-73/1/33	ślad osadnictwa	epoka kamienia – epoka żelaza
83	Unin	64-73/2	ślady osadnictwa	okres wpływów rzymskich?
84	Unin	64-73/3	ślady osadnictwa	epoka brązu?
85	Unin	64-73/4	ślady osadnictwa	epoka brązu
86	Unin	64-73/5	ślady osadnictwa	okres wpływów rzymskich?
87	Unin	64-73/6	ślady osadnictwa	epoka brązu
88	Unin	64-73/7	osada?	wczesna epoka żelaza?
89	Unin	64-73/8	osada	nieokreślony

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023-2026

90	Unin	64-73/9	ślady osadnictwa	wczesna epoka brązu (kultura trzciniecka)
91	Unin	64-73/10	osada?	okres wpływów rzymskich
92	Unin	64-73/11	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze?
93	Unin	64-73/12	osada?	wczesna epoka żelaza
94	Unin	64-73/13	ślad osadnictwa	nieokreślony
95	Goździk	64-73/14	ślady osadnictwa	okres wpływów rzymskich?
96	Chęciny	64-73/15	ślady osadnictwa	wczesna epoka żelaza? - okres wpływów rzymskich?
97	Chęciny	64-73/16	osada	późna epoka brązu - wczesna epoka żelaza
98	Reducin	64-73/17	ślady osadnictwa	późna epoka brązu? - wczesna epoka żelaza?
99	Goździk	64-73/18	znalezisko luźne	XIII – XV w.
100	Górzno	65-73/1/1	osada, ruiny kościoła przycmentarnego	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
101	Górzno	65-73/2/2	osada	okres nowożytny
102	Górzno	65-73/3/3	1) osada, 2) osada 2	1) wczesne średniowiecze, 2) średniowiecze
103	Górzno	65-73/4/4	dwa kurhany	kultura pucharów lejkowatych, neolit
104	Górzno	65-73/5/5	grodzisko	średniowiecze
105	Górzno	65-73/6/6	(grodzisko) pozostałość po dworze obronnym	średniowiecze
106	Samorządki	65-73/1/7	punkt osadniczy	schyłek neolitu
107	Samorządki Kolonia	65-73/1/8	osada	późne średniowiecze
108	Samorządki	65-73/1/9	osada	średniowiecze, okres nowożytny
109	Górzno	65-73/7/10	osada	okres nowożytny
110	Górzno	65-73/8/11	osada	okres nowożytny
111	Górzno	65-73/9/12	osada	okres nowożytny
112	Łąki	65-73/1/13	punkt osadniczy	okres nowożytny
113	Piaski	65-73/1/14	osada	okres nowożytny
114	Górzno	65-73/10/15	osada	okres nowożytny
115	Górzno	65-73/11/16	osada	średniowiecze, nowożytność
116	Górzno	65-73/12/17	1) osada, 2) ślad osadnictwa	1) średniowiecze, nowożytność, 2) wczesne średniowiecze
117	Górzno	65-73/13/18	osada	okres nowożytny
118	Górzno	65-73/14/19	osada	średniowiecze, nowożytność
119	Górzno	65-73/15/20	osada	okres nowożytny
120	Górzno	65-73/16/21	osada	średniowiecze
121	Górzno	65-73/17/22	osada	okres nowożytny
122	Górzno	65-73/18/23	osada	średniowiecze, okres nowożytny
123	Górzno	65-73/19/24	osada	okres nowożytny
124	Górzno	65-73/20/25	osada	okres nowożytny
125	Górzno	65-73/21/26	osada	okres nowożytny
126	Górzno	65-73/22/27	osada	średniowiecze, nowożytność
127	Łąki	65-73/28	1) znalezisko luźne, 2) obozowisko wydmore	1) kultura grobów kloszowych, HaD – La, 2) neolit, mezolit lub wczesna epoka brązu
128	Łąki	65-73/29	krzemienica	kultura janisławicka?, mezolit
129	Łąki	65-73/30	nieokreślone	neolit, mezolit
130	Gąsów	66-73/7	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze
131	Gąsów	66-73/8	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze, starożytność

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Górzno na lata 2023 - 2026

132	Wólka Ostrożeńska	66-73/9	osada	wczesne średniowiecze
133	Wólka Ostrożeńska	66-73/10	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze?